

UpSpace: Upcycling and Regeneration of Urban Space for Green Skills

Ref. number 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

Međunarodna komparativna studija o politikama održivog razvoja EU

Međunarodno istraživanje politika i pristupa obrazovanju za ekološku održivost i prikupljanje primera dobre prakse

Co-funded by
the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the Erasmus+ National Agency - INDIRE. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

UPSPACE - Upcycling and Regeneration of urban Space for green skills.

Ref. Number: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

Sadržaj

Međunarodna komparativna studija o politikama održivog razvoja EU.....	1
Sadržaj.....	2
Uvod.....	3
O projektu.....	4
Više o međunarodnom istraživanju.....	6
1. Uvod u nacionalni kontekst, politike i obrazovni pristupi.....	7
1.1. Nacionalne politike za ekološku održivost.....	7
Italija.....	7
Nemačka.....	8
Grčka.....	9
Solarni energetske sistemi – Udeo solarne energije u javnoj proizvodnji struje.....	10
Srbija.....	10
1.2. Nacionalni pristupi obrazovanju za održivost životne sredine.....	12
Italija.....	12
Nemačka.....	14
Grčka.....	14
Srbija.....	15
2. Politike.....	16
2.1. Nacionalne zakonske odredbe o održivosti životne sredine.....	16
Italija.....	16
Nemačka.....	17
Grčka.....	18
Srbija.....	18
2.2 Institucije / regulatorna tela odgovorna za regulaciju i sprovođenje politika.....	19
Italija.....	19
Nemačka.....	20
Grčka.....	21
Srbija.....	21
2.3 Specifični nacionalni zakoni ili inicijative koje promovišu održivost životne sredine.....	22
Nemačka.....	23
Grčka.....	24
Srbija.....	25
2.4 Nacionalne zakonske odredbe o obrazovanju za održivost životne sredine.....	26
Zaključci i predlozi.....	30
Najbolje prakse.....	31
Izvori.....	93

Uvod

Ovaj dokument predstavlja **Međunarodnu komparativnu studiju o politikama održivog razvoja EU**, koja prikuplja informacije od svih partnera uključenih u projekat UpSpace: **Reciklaža i regeneracija urbanih prostora za razvoj zelenih veština**. Istraživanje obuhvata nacionalne politike i obrazovne pristupe ekološkoj održivosti, kao i međunarodno uporedno istraživanje koje je korisno za analizu trenutne situacije u partnerskim zemljama i uspostavljanje zajedničkog polazišta među partnerima. Ovaj dragoceni resurs ima za cilj da pruži osnovu za razvoj kurseva obuke za nastavnike i učenike, kako bi se školski kurikulumi uskladili sa nacionalnim politikama i postali relevantniji i bliži stvarnim potrebama svake zemlje uključene u projekat.

O projektu

Projekat UpSpace – Reciklaža i regeneracija urbanih prostora za razvoj zelenih veština, sufinansiran od strane programa Erasmus+, ima za cilj da stvori stvarni prostor za rast koji omogućava razvoj kulture usmerene ka eksperimentisanju, zasnovane na znanju i brizi o lokalnoj zajednici i teritoriji.

Specifični ciljevi projekta su:

- obučavanje učenika i nastavnika o održivom upravljanju i efikasnoj upotrebi prirodnih resursa, uz povećanje svesti o održivoj potrošnji;
- unapređenje zelenih veština i ključnih kompetencija nastavnika i učenika u oblasti reciklaže i procesa urbane regeneracije;
- uključivanje principa održivog razvoja u srednjoškolske kurikulare, uz podsticanje saradnje sa donosiocima politika;
- podizanje svesti na lokalnom, nacionalnom i evropskom nivou o ekološkim pitanjima i izazovima klimatskih promena.

Tokom trajanja projekta od 30 meseci, planirani su sledeći rezultati:

- Prikupljanje primera dobre prakse u oblasti održivog razvoja i upotrebe resursa.
- UpSpace e-learning platforma sa kurikuluma za nastavnike i učenike.
- Priručnik za radionice o reciklaži i smernice za urbanu regeneraciju.
- Međunarodna studija o politikama održivog razvoja u EU.
- Izveštaj sažetaka konsultacija sa donosiocima odluka i preporuke za obrazovne politike.
- Kampanja za podizanje svesti na društvenim mrežama.
- Završni događaji i međunarodna konferencija.

Partneri

CESIE ETS (Italy, coordinator)

Appworks Doo Beograd (Serbia)

Stimmuli For Social Change O.E (Greece)

Blended Learning Institutions Cooperative (Germany)

Istituto D'Istruzione Superiore Einaudi Pareto (Italy)

Osnovna Skola "Mihailo Petrovic Alas" (Serbia)

50 Gymnasio Thessalonikis (Greece)

Förderverein RUZ Reinhausen e.V. (Germany)

Više o međunarodnom istraživanju

Dokument se sastoji iz tri dela:

- **Uvod u nacionalni kontekst**, koji daje pregled situacije u svakoj od četiri uključene zemlje;
- **Politike**, gde su identifikovani ključni pravci politika u partnerskim državama;
- **Primeri dobre prakse**, koji obuhvataju nacionalne politike i obrazovne pristupe ekološkoj održivosti.

Prikupljanjem nacionalnih istraživanja iz Nemačke, Italije, Grčke i Srbije, dokument pruža pregled politika i obrazovnih pristupa održivom razvoju u svakoj zemlji. Takođe omogućava poređenje i zajedničko razumevanje trenutne situacije među partnerima. Ovo je prvi korak ka boljem sagledavanju postojećih praksi i politika održivog razvoja na nivou EU.

Metodologija

Svaki partner u projektu prikupio je podatke prema unapred definisanoj šablonskoj strukturi. Zadaci su obuhvatali prikupljanje informacija po zadatim temama i identifikaciju lokalnih primera dobre prakse. Obradu podataka i izradu ovog izveštaja vodio je **CESIE ETS**.

1. Uvod u nacionalni kontekst, politike i obrazovni pristupi

1.1. Nacionalne politike za ekološku održivost

Italija

Postizanje ciljeva Agende 2030 u Italiji zahtjeva uspostavljanje sistema koordinacije javnih politika, kako bi one bile koherentne i integrisane. Nacionalne strategije, koje se dodaju na one definisane na evropskom nivou ili ih prilagođavaju italijanskom kontekstu, imaju centralnu ulogu jer definišu ciljeve, indikatore i procese za njihovu primenu na terenu (ASviS, 2024).

- **Nacionalna strategija održivog razvoja (La Strategia Nazionale di Sviluppo Sostenibile, SNSvS):** SNSvS predstavlja nacionalni okvir za sprovođenje Agende 2030 i definiše osnovu za planiranje, programiranje i evaluaciju politika neophodnih za postizanje ciljeva održivog razvoja. Nova verzija Strategije usvojena je u septembru 2023. godine i, u poređenju sa prethodnom, po prvi put uključuje analizu tzv. „vektora održivosti“, kao ključnih dimenzija koje omogućavaju punu integraciju održivosti u javne politike. Ovo je značajna inovacija koja može odlučujuće doprineti sprovođenju Strategije (ASviS, 2024).
- **Nacionalni plan za oporavak i otpornost (Piano Nazionale di Ripresa e Resilienza, PNRR):** Savet Ecofin je 8. decembra 2023. odobrio reviziju PNRR-a, nakon predloga italijanske vlade iz avgusta iste godine. Usvajanjem izmena, ukupan budžet novog PNRR-a povećan je sa 191,5 milijardi evra na 194,4 milijarde evra (ASviS, 2024). Plan je podeljen na 7 misija, odnosno glavnih tematskih oblasti delovanja, usklađenih sa 6 stubova programa Next Generation EU.
Misija 2, „Zelena revolucija i ekološka tranzicija“, je oblast u kojoj Ministarstvo za životnu sredinu i energetska bezbednost Italije (Ministero dell'Ambiente e della Sicurezza Energetica, MASE) ima najviše aktivnosti. Cilj Misije je da se zatvore strukturne praznine koje otežavaju postizanje novog i boljeg balansa između prirode, prehrambenih sistema, biodiverziteta i cirkularnog korišćenja resursa (Vlada Italije, n.d.).
- **Nacionalni plan za ekološku tranziciju (Piano Nazionale per la Transizione Ecologica, PTE):** PTE je, uz PNRR, jedan od glavnih okvira planiranja sa kojim SNSvS sarađuje. Plan predviđa postizanje ciljeva do 2050. godine i u potpunosti je usklađen sa programskim smernicama PNRR-a. To je transverzalni dokument koji obuhvata teme životne sredine, energetike i klimatskih promena, kao i smernice za sprovođenje „zelene“ tranzicije ka održivom razvoju i ekološkom upravljanju (Vlada Italije, n.d.).

Sledeći indikatori, prikazani u izdanju **Noi Italia in Breve 2024** (ISTAT), omogućavaju da se sagleda trenutno stanje u Italiji i prate naponi javne uprave na zaštiti životne sredine i poboljšanju kvaliteta života građana:

U 2022. godini, u Italiji je smanjena proizvodnja **komunalnog otpada** za -1,8%, kao i procenat otpada koji završava na deponijama – spustio se na 17,8% (smanjenje od 1,2 procentna poena). Nastavljen je rast selektivnog sakupljanja otpada (+1,1%), čime je prvi put dostignut cilj koji je postavila EU još 2012.

Emisije **gasova sa efektom staklene bašte (GHG)** koje proizvode domaćinstva i preduzeća sa prebivalištem u Italiji, i na teritoriji Italije i u inostranstvu, bile su u 2022. godini stabilne u odnosu na prethodnu godinu (+0,1%), nakon velikog rasta u 2021. (+8,7% u poređenju sa godinom pandemijske krize). Gledano ukupno, emisije proizvedene u Italiji (od rezidenata i nerezidenata) ostale su praktično nepromenjene (+0,1%).

U 2023. godini, 39,6% domaćinstava smatralo je **zagađenje vazduha** jednim od glavnih ekoloških problema, posebno u urbanim sredinama, gde ovaj procenat dostiže čak 66,3% u centralnim opštinama velikih gradova.

U 2022. godini, ukupni **gubici vode** u distributivnim mrežama za piće iznosili su 42,4% ukupne količine vode ubačene u mrežu, što je blagi porast u odnosu na 2018. (42,0%) i 2020. godinu (42,2%). Procene pokazuju da bi voda izgubljena u mrežama mogla da zadovolji godišnje potrebe za vodom za 43,4 miliona ljudi.

U 2022. godini, 89,6% **voda za kupanje** u Italiji bilo je ocenjene kao odličnog kvaliteta, dok je 97,8% ispunilo minimalne standarde koje propisuje EU Direktiva o kvalitetu voda za kupanje. Ipak, mali procenat voda je i dalje lošeg kvaliteta (1,5%) ili nije bilo uzorkovano (0,7%).

U 2022. godini, količina **morskog otpada** iznosila je 303 komada otpada na svakih 100 metara plaže, što je više u poređenju sa 2021. godinom (273 komada na 100 m). Ovo je i dalje daleko od preporuke Evropske komisije koja iznosi 20 komada otpada na 100 m.

Nemačka

Nemačka, koja se nalazi u centralnoj Evropi, poznata je po snažnoj ekonomiji i posvećenosti ekološkoj održivosti. Kao vodeća industrijska sila i ključni akter u Evropskoj uniji, Nemačka je integrisala ekološke aspekte u svoje nacionalne politike, nastojeći da uskladi ekonomski rast sa ekološkom odgovornošću. Zemlja je ostvarila značajan napredak u oblastima kao što su klimatska akcija, obnovljivi izvori energije i očuvanje biodiverziteta, dok istovremeno daje prioritet obrazovanju za održivi razvoj.

Nemačka je uspostavila sveobuhvatan okvir za ekološku održivost, sa ambicioznim ciljevima i nizom politika usmerenih na smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte,

promociju obnovljivih izvora energije i očuvanje biodiverziteta. Ključne komponente uključuju:

- **Plan za klimatsku akciju:** Nemački Plan za klimatsku akciju 2050 predviđa klimatsku neutralnost do 2045. godine, sa ciljem smanjenja emisije gasova staklene bašte za 65% do 2030. godine u poređenju sa nivoima iz 1990. (Savezno ministarstvo za životnu sredinu, zaštitu prirode i nuklearnu bezbednost, 2021). Plan definiše konkretne mere za različite sektore, uključujući energetiku, saobraćaj i poljoprivredu.
- **Širenje obnovljivih izvora energije:** Vlada planira da poveća udeo obnovljivih izvora u proizvodnji električne energije na 80% do 2030. godine (Savezna vlada Nemačke, 2020). Do 2022. godine, obnovljivi izvori energije činili su oko 42% ukupne potrošnje električne energije, pri čemu su vetroenergija i solarna energija bili najveći izvori (Savezna mrežna agencija, 2022).
- **Strategija za biodiverzitet:** Nacionalna strategija za biološku raznovrsnost ima za cilj zaustavljanje gubitka biodiverziteta i promovisanje održivog korišćenja resursa. Oko 15% teritorije Nemačke proglašeno je zaštićenim područjem (Savezna agencija za zaštitu prirode, 2021). Strategija obuhvata mere za zaštitu staništa, očuvanje vrsta i održivo upravljanje zemljištem.

Prema najnovijim podacima, u 2021. godini emisija gasova staklene bašte u Nemačkoj iznosila je oko 762 miliona tona, što predstavlja smanjenje od približno 40% u poređenju sa 1990. godinom (Savezna agencija za zaštitu životne sredine, 2022). Ovi rezultati pokazuju jasnu posvećenost Nemačke borbi protiv klimatskih promena i promociji ekološke održivosti.

Grčka

Grčka ostvaruje napredak u oblasti ekološke održivosti, posebno u širenju obnovljivih izvora energije i uključivanju javnosti. Međutim, da bi ispunila svoje klimatske ciljeve i poboljšala očuvanje biodiverziteta, zemlja mora da otkloni nedostatke u politikama i pojača napore u sprovođenju mera.

- **Ciljevi održivog razvoja (SDGs)**

Prema Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/2024. godinu, Grčka je zauzela 28. mesto od 34 zemlje. Zemlja se suočava sa velikim izazovima u oblasti klimatske akcije (SDG 13), odgovorne potrošnje i proizvodnje (SDG 12) i očuvanja biodiverziteta (SDG 15).

- **Kreiranje politika održivog razvoja**

Ekonomska održivost – Grčka se nalazi na dnu liste uzorka, na 29. mestu kada je reč o ekonomskoj održivosti. Država je usvojila strategiju cirkularne ekonomije, ali je njena pojedinačna materijalna potrošnja i dalje najveća među zemljama OECD-a. Ukupni rezultati reciklaže su slabi. Vlada ima jasan plan za unapređenje i zaštitu ključne infrastrukture. Plan

dekarbonizacije predviđa postepeno ukidanje fosilnih goriva do 2050. godine i uključuje obavezujuće ciljeve.

Ekološka održivost – Grčka se u ovoj kategoriji nalazi u donjem srednjem delu liste, na 19. mestu. Nacionalni zakon o klimi usvojen je 2022. godine, a nacionalna klimatska strategija ima obavezujući karakter. Država planira da do 2028. godine ukine proizvodnju električne energije iz uglja, i da do 2030. godine smanji emisije gasova staklene bašte za 55%. Ipak, tokom 2010-ih, Grčka je bila među zemljama OECD-a sa najnižim učinkom u pogledu smanjenja intenziteta emisija i emisija iz korišćenja zemljišta.

Socijalna održivost – Grčka ima relativno loš rezultat i po pitanju socijalne održivosti, zauzimajući 25. mesto. Javni obrazovni sistem i dalje se oporavlja od mera štednje i ostaje nedovoljno finansiran i kadrovski oslabljen. Napredak je ostvaren u oblasti rodne ravnopravnosti, ali i dalje postoje tradicionalne kulturne norme koje usporavaju promene.

- **Indeks ekoloških performansi (Environmental Performance Index)**

Za 2024. godinu, Grčka se nalazi na 11. mestu na globalnom nivou sa ocenom 67,3, što predstavlja poboljšanje od 8,4 poena u poslednjih deset godina. Zemlja beleži dobre rezultate u oblastima ublažavanja klimatskih promena, tretmana otpadnih voda i kontrole zagađenja vazduha.

- **Indeks performansi u borbi protiv klimatskih promena (Climate Change Performance Index)**

Grčka zauzima 22. mesto ukupno i 11. mesto među 27 zemalja EU, sa ocenom „srednja uspešnost“. Napredovala je za 6 mesta u odnosu na prošlu godinu, ali je i dalje ispod proseka Evropske unije, koja je na 17. mestu. Grčka je na 15. mestu sa „srednjom uspešnošću“ u oblasti obnovljivih izvora energije, na 19. mestu u oblasti upotrebe energije, na 33. mestu u oblasti emisija gasova staklene bašte, i na 37. mestu sa „niskom uspešnošću“ u oblasti klimatske politike.

Solarni energetske sistemi – Udeo solarne energije u javnoj proizvodnji struje

Prema podacima **Fraunhofer instituta za solarne energetske sisteme (ISE)**, Grčka je u 2023. godini ostvarila **najveći udeo solarne energije u javnoj proizvodnji električne energije u Evropi**, sa **22,6%**, što je nešto više od Luksemburga, koji ima udeo od **22,1%**.

Srbija

Srbija, kao zemlja kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, ostvarila je značajan napredak u razvoju politika održivog upravljanja životnom sredinom u poslednjoj deceniji.

Ključni strateški dokumenti uključuju Zelenu agendu za Srbiju, Strategiju zaštite životne sredine 2024–2033, Nacionalni program zaštite životne sredine, Strategiju niskougljeničnog razvoja i Zakon o klimatskim promenama usvojen 2021. godine. Ovi okvirni dokumenti imaju za cilj usklađivanje srpskog zakonodavstva sa standardima EU, uz istovremenu promociju održivog razvoja.

Nacionalna strategija održivog razvoja (NSOR) 2008–2017:

Na nacionalnom nivou, okvir politike zaštite životne sredine Srbije obuhvata sveobuhvatne strategije i međunarodne obaveze. Nacionalna strategija održivog razvoja 2008–2017 bila je rani pokušaj definisanja dugoročnih ciljeva održivog razvoja u ekonomskom, socijalnom i ekološkom pogledu. Na osnovu tih temelja, Srbija je prešla ka savremenim politikama zelene tranzicije.

Zelena agenda za Srbiju i Strategija zaštite životne sredine 2024–2033:

Jedna od značajnih novijih inicijativa je Zelena agenda za Srbiju, deo regionalne Zelene agende za Zapadni Balkan. Vlada Srbije je sprovodi kroz novu Strategiju zaštite životne sredine (2024–2033), koja definiše jasne prioritetne oblasti: klimatske promene i dekarbonizacija, cirkularna ekonomija, smanjenje zagađenja, zaštita biodiverziteta i ekosistema i održivi ruralni razvoj. Strategija uključuje obaveze iz Sofijske deklaracije (npr. ciljeve klimatske neutralnosti) i pruža akcioni plan sa rokovima, nadležnim institucijama i izvorima finansiranja.

Nacionalni program zaštite životne sredine (NPZZS):

Nacionalni program zaštite životne sredine predstavlja strateški planski dokument Republike Srbije, razvijen kako bi operacionalizovao ciljeve politike zaštite životne sredine. On obezbeđuje srednjoročni i dugoročni okvir za sprovođenje nacionalnog zakonodavstva i usklađivanje sa standardima EU u ključnim oblastima kao što su kvalitet vazduha i vode, upravljanje otpadom, zaštita biodiverziteta, kontrola buke i upravljanje hemikalijama. Program definiše institucionalne nadležnosti, indikatore za praćenje i mehanizme finansiranja. Sprovodi se kroz petogodišnje Akcione planove i usklađen je sa Zakonom o zaštiti životne sredine i procesom pristupanja Srbije EU.

Zakon o klimatskim promenama (2021):

Ovim zakonom Srbija je dobila formalan zakonodavni okvir za rešavanje pitanja klimatskih promena. Usvojen 2021. godine, zakon uspostavlja procedure za praćenje emisija gasova sa efektom staklene bašte, postavlja osnov za razvoj nacionalnih i sektorskih klimatskih planova i omogućava usklađivanje sa Zakonom o klimi EU i Pariskim sporazumom. Takođe je ponovo uspostavljen Nacionalni komitet za klimatske promene, kreirani su mehanizmi za inventar i projekcije emisija GHG, i propisana je obaveza izrade Nacionalnog plana adaptacije na klimatske promene.

Strategija niskougledničkog razvoja 2023–2030 (sa projekcijom do 2050):

Paralelno sa tim, politika Srbije u oblasti klimatskih promena ojačana je usvajanjem Strategije niskougledničkog razvoja do 2030. godine (sa projekcijom do 2050). Strategija predviđa da Srbija do 2050. postane niskougledničko društvo i definiše scenarije za smanjenje emisija kako bi se ispunile obaveze iz Pariskog sporazuma. Na primer, strategija se obavezuje na smanjenje nacionalnih emisija GHG za oko 33% do 2030. godine u poređenju sa nivoima iz 1990. (odnosno 13% smanjenja u odnosu na nivoe iz 2010).

1.2. Nacionalni pristupi obrazovanju za održivost životne sredine

Italija

U Italiji, počevši od školske 2020-2021. godine, uvedeno je međupredmetno poučavanje građanskog vaspitanja u prvom i drugom ciklusu obrazovanja, sa inicijativama za podizanje svesti o odgovornom građanstvu počev od vrtića. Građansko vaspitanje se sastoji od tri tematske celine: prva tematska celina je „Ustav, pravo (nacionalno i međunarodno), zakonitost i solidarnost.“ Druga tematska celina je „**Održivi razvoj, ekološko obrazovanje, poznavanje i zaštita nasleđa i teritorije.**“ Treća celina je „Digitalno građanstvo.“

ReGeneration School Plan Ministarstva prosvete za sprovođenje ciljeva UN Agende 2030, osmišljen da vodi škole kroz ekološku i kulturnu tranziciju i realizaciju obrazovnih programa održivog razvoja koji se sprovode kroz građansko vaspitanje. Plan ima za cilj unapređenje, sistematizaciju i sprovođenje projekata i aktivnosti koje su već prisutne u školama i da ponudi širok repertoar alata i resursa koje škole mogu koristiti za razvoj projekata o temama vezanim za održivi razvoj. U fazi izrade Plana obrazovne ponude za trogodišnji period 2022-2025, škole će moći da uključe, od septembra 2022, aktivnosti povezane sa temama ekološke i kulturne tranzicije u školski program, povezujući ih sa četiri stuba i cilja Regeneracije:

- **Stub 1 - Regeneracija znanja** obezbeđuje obrazovno-trenažne aktivnosti namenjene učenicima, nastavnicima i porodicama. Aktivnosti će biti laboratorijske, iskustvene i interaktivne. One će se odvijati ne samo u školskim zgradama, već i na simboličnim mestima za sticanje znanja, na otvorenom u kontaktu s prirodom i u digitalnim okruženjima.
- **Stub 2 - Regeneracija ponašanja** podrazumeva sprovođenje niza obrazovnih aktivnosti i izdavanje smernica koje imaju za cilj da stimulišu i podstaknu školsku zajednicu na vrlinska ponašanja usmerena ka promeni navika i životnog stila.
- **Stub 3 - Regeneracija fizičke i digitalne infrastrukture** ima za cilj da pruži jasan pravac za izgradnju novih održivih škola sa velikim zelenim površinama i preuređenim obrazovnim prostorima. Ovaj stub uključuje postepeno energetska unapređenje škola, pretvaranje spoljašnjih prostora u zelene površine i uklanjanje azbesta.

- [Stub 4 - Regeneracija mogućnosti](#) ima za cilj uspostavljanje novih srednjoškolskih obrazovnih smerova, kao što su ekološke gimnazije i viši tehnički instituti (ITS) sa fokusom na održivi razvoj. Ona promoviše uspostavljanje novih ITS smerova usmerenih na pružanje novih radnih mogućnosti u oblastima kao što su: bio-poljoprivreda, precizna i regenerativna poljoprivreda, cirkularna ekonomija, održive finansije, zelena hemija, bio-ekonomija, dizajn sa nultom emisijom, održiva mobilnost, te dizajn i prerada novih materijala.

[Memorandum o razumevanju između Ministarstva prosvete i zasluga \(MIM\) i Italijanske alijanse za održivi razvoj](#) od 26. jula 2023. godine - cilj inicijative je promocija širenja kulture održivog razvoja za punu realizaciju ciljeva Agende 2030. Konkretno, obe strane se obavezuju da:

- a) Promovišu i podrže, kada to zatraže autonomne obrazovne ustanove, obrazovna istraživanja, inovacije i inicijative za obuku u cilju unapređenja kulture održivog razvoja i svih aspekata koji se mogu povezati sa 17 ciljeva Agende 2030, namenjene učenicima svih nivoa i stepena obrazovanja i obuke, njihovim porodicama, školskom osoblju i zajednici;
- b) preduzmu zajedničke akcije za podršku, uz poštovanje obrazovne, organizacione i istraživačke autonomije pojedinačnih obrazovnih ustanova i slobode poučavanja nastavnika, organizacionih i kurikularnih metoda dizajniranja obrazovne ponude u vezi sa temama održivog razvoja i njihovog uključivanja u ključne strateške dokumente (PTOF, RAV, PdM i društvena odgovornost);
- c) promovišu integrisani i interdisciplinarni pristup poučavanju tema održivog razvoja u okviru građanskog vaspitanja i dizajnu puteva za razvoj transverzalnih veština i orijentaciju;
- d) definišu, promovišu i aktiviraju, u skladu sa nadležnostima i odgovornostima koje predviđa nacionalni plan obrazovanja nastavnika (PNFD), inicijative za podizanje svesti i obuku nastavnog i rukovodnog osoblja na temu obrazovanja za održivi razvoj;
- e) podrže tematske mreže obrazovnih ustanova koje su promovisale i sprovele projekte ili obrazovne inicijative o obrazovanju za održivi razvoj i pribave od različitih aktera korisne uvide i razmišljanja;
- f) promovišu pripremu inovativnih obrazovnih okruženja od strane pojedinačnih školskih ustanova, koja, unapređujući nastavu zasnovanu na veštinama, kod učenika podstiču razvoj stilova i ponašanja aktivnog građanstva u skladu sa 17 ciljeva Agende 2030;
- g) šire alate, resurse i značajna obrazovna iskustva višedisciplinarne kurikularne inovacije na temu održivog razvoja, unapređujući proizvode, materijale i iskustva koja su već sprovedena ili koja će biti pripremljena u okviru ovog Memoranduma o razumevanju, od strane članova ASviS-a i samih obrazovnih ustanova;
- h) unaprede obrazovno-trebažne inicijative škola kroz učešće na konkursima ili takmičenjima koje promoviše MIM, a koja mogu da se završe događajima

organizovanim u okviru saradnje između MIM-a i ASviS-a, kao i uz doprinos trećih strana, kao što su UNESCO, javne i privatne institucije.

Nemačka

Nemačka pridaje veliki značaj obrazovanju za održivost životne sredine, integrišući ga u različite obrazovne okvire, posebno u srednjem obrazovanju. Ključni pristupi uključuju:

- **Obrazovanje za održivost u školama:** Ekološko obrazovanje je deo nastavnog plana u osnovnim i srednjim školama, fokusirano na teme kao što su klimatske promene, biodiverzitet i održivo upravljanje resursima. Inicijativa „Obrazovanje za održivi razvoj“ (ESD) promoviše interdisciplinarno učenje i kritičko razmišljanje (Nemačka komisija za UNESCO, 2021). Ova inicijativa podstiče učenike da se bave stvarnim ekološkim problemima i razvijaju rešenja.
- **Fokus na srednje obrazovanje:** U srednjim školama, ekološko obrazovanje se dodatno razvija kroz predmete kao što su geografija, biologija i društvene nauke. Učenici se podstiču da učestvuju u projektima koji promovišu održivost, kao što su školske bašte, inicijative za reciklažu i kampanje za uštedu energije. Integracija održivosti u nastavni plan ima za cilj da razvije osećaj odgovornosti i osnaži učenike da preduzmu akciju u svojim zajednicama (Savezno ministarstvo za obrazovanje i istraživanje, 2021).
- **Visoko obrazovanje:** Univerziteti i koledži nude programe i istraživačke mogućnosti fokusirane na održivost, nauku o životnoj sredini i obnovljive izvore energije. Inicijativa „Održivi univerzitet“ podstiče institucije da usvoje održive prakse na kampusima, kao što su mere energetske efikasnosti i strategije za smanjenje otpada (Konferencija rektora Nemačke, 2021).
- **Kampanje za podizanje svesti javnosti:** Vlada i nevladine organizacije sprovode kampanje kako bi podigle svest o ekološkim problemima i promovisale održive prakse među širom javnošću. Ove kampanje često ciljaju mlade ljude, sa ciljem da od ranog doba usade kulturu održivosti.

Grčka

Grčka je pokazala posvećenost integrisanju održivosti životne sredine u svoj nacionalni obrazovni sistem, bilo kroz inicijative nastavnika ili kao deo nacionalnog zakonodavstva. Kao članica Evropske unije i aktivni učesnik globalnih napora za održivost, Grčka poslednjih godina nastoji da uskladi svoje obrazovne strategije sa ključnim međunarodnim okvirima, uključujući **Ciljeve održivog razvoja Ujedinjenih nacija (SDGs)**. Trenutno, nacionalna statistika u vezi sa učešćem i sprovođenjem programa pokazuje sledeće podatke:

- **Više od 60% grčkih škola** učestvuje u organizovanim programima ekološkog obrazovanja.

- **Više od 400.000 učenika** imalo je koristi od inicijativa KPE tokom poslednje decenije.
- Grčki univerziteti nude **desetine postdiplomskih programa** fokusiranih na održivost i ekološko obrazovanje.

Ovaj uticaj je postignut kroz niz inicijativa, integraciju u nastavni plan, nacionalne i evropske programe, mrežu centara za obrazovanje za održivost životne sredine i školske mreže, između ostalog.

Grčke škole i obrazovne institucije aktivno učestvuju u različitim međunarodnim mrežama i programima, što odražava snažnu posvećenost zemlje globalnim naporima u oblasti ekološkog obrazovanja. Značajan primer je učešće u programu „**Eko-škole**“, kojim koordinira Fondacija za obrazovanje o životnoj sredini (FEE), kroz koji su brojne škole širom Grčke dobile prestižnu sertifikaciju Zelena zastava za svoje napore u promovisanju održivosti na nivou škole i zajednice. Pored toga, Grčka je posvećen učesnik **UNESCO-vog Globalnog akcionog programa (GAP) za obrazovanje za održivi razvoj (ESD)**, doprinoseći globalnim naporima da se održivost integriše u sve aspekte obrazovanja i učenja. Grčke institucije takođe intenzivno sarađuju kroz Erasmus+ program, učestvujući u prekograničnim projektima koji se bave održivošću, ekološkim građanstvom i zelenim inovacijama.

- **Panhelensko udruženje nastavnika za ekološko obrazovanje**

Panhelensko udruženje nastavnika za ekološko obrazovanje je panhelensko naučno udruženje sa centralnim Upravnim odborom i ograncima širom Grčke. Osnovano je 1992. godine od strane pionirskih nastavnika koji su još osamdesetih godina neformalno sanjali o školi otvorenoj za život i akciju.

Članovi su školski nastavnici, menadžeri ekološkog obrazovanja (E.E.) i školskih aktivnosti, nastavnici centara za obrazovanje o životnoj sredini i održivosti (K.E.E.E.A. – ranije K.P.E.), kao i univerzitetski profesori, postdiplomci pedagoških ili drugih odeljenja povezanih sa E.E. i E.A. Njihovi ciljevi su da osnaže i unaprede obrazovanje za održivost životne sredine i poboljšaju funkcionisanje institucija podrške, kao što su obrazovni

Srbija

U sektoru obrazovanja, Srbija integriše održivost životne sredine u nastavne planove i školske aktivnosti, u skladu sa konceptom Obrazovanja za održivi razvoj (ESD). Tokom poslednjih nekoliko godina, održivost i „zelenе“ prakse postale su [sve prisutnije](#) u srpskom obrazovanju.

Ekološke teme uključene su u predmete kao što su biologija, geografija i građansko vaspitanje, a postoje i izborni kursevi koji su eksplicitno fokusirani na ekologiju i zaštitu životne sredine u osnovnim i srednjim školama. Na taj način učenici imaju prilike da uče o

klimatskim promenama, očuvanju prirode i principima održivosti kroz obavezni nastavni sadržaj i kroz izborne predmete. Vannastavne aktivnosti takođe igraju ulogu – neke škole sprovode reciklažu, organizuju akcije sadnje drveća i slične projekte kako bi učenike uključile u praktično staranje o životnoj sredini.

Srbija je sprovela programe kontinuiranog profesionalnog usavršavanja (CPD) kako bi nastavnike opremila znanjem i metodama za podučavanje održivosti. U 2022. i 2023. godini, Nacionalni zavod za unapređivanje obrazovanja udružio se sa Svetskim fondom za prirodu (WWF Adria-Srbija) kako bi organizovao [obuke nastavnika](#) o ekološkim i temama održivosti. Kroz ove CPD programe, nastavnici su učili interaktivne i interdisciplinarne pristupe za uključivanje učenika u teme poput klimatskih akcija, biodiverziteta i očuvanja resursa. Ova izgradnja kapaciteta ukazuje na sistematski pristup osnaživanju edukatora za ESD.

Srbija podstiče povezivanje formalnog obrazovanja sa civilnim društvom i međunarodnim projektima radi unapređenja ekološkog učenja. Na primer, Erasmus+ projekti koje vode srpske škole – kao što su „[Kompetencije kao rešenje globalnih problema](#)“ (KA210-SCH), „[Čujmo glas ekologije](#)“ (KA220-SCH) i „[Nove mogućnosti učenja o održivom ruralnom turizmu za žene u pograničnim oblastima](#)“ (KA210-ADU) – omogućili su učenicima iskustva projektno zasnovanog učenja u oblasti održivosti i globalnih ekoloških pitanja. NVO i omladinske organizacije često sarađuju sa školama na sprovođenju eko-inicijativa, unoseći metode neformalnog obrazovanja u učionice.

U junu 2024. godine, online konferencija koju je organizovala Nacionalna jedinica Eurydice Srbije stavila je u fokus održivost u obrazovanju, omogućivši školama da podele primere dobre prakse i usklade se sa evropskim istraživanjima o ESD-u.

Svi ovi napori ilustruju pristup Srbije uvođenju održivosti životne sredine u obrazovanje kroz sadržaj nastavnog plana, obuku nastavnika i kolaborativne projekte. Jasno je prepoznato da je obrazovanje mladih o održivom razvoju ključno za izgradnju društva svesnog životne sredine.

2. Politike

2.1. Nacionalne zakonske odredbe o održivosti životne sredine

Italija

Ustavni zakon br. 1 od 11. februara 2022. godine o „Izmenama članova 9. i 41. Ustava o zaštiti životne sredine“ objavljen je u Gazzetta Ufficiale br. 44 od 22. februara 2022. godine i uključuje izričitu odredbu o zaštiti životne sredine i životinja u Ustavnoj povelji (Governo Italiano, n.d.). Konkretno:

- Dopunjujući **član 9 Ustava**, nacrt zakona uvodi među osnovne principe zaštitu životne sredine, biodiverziteta i ekosistema, takođe u interesu budućih generacija. Takođe se utvrđuje da zakonom države treba da se regulišu načini i oblici zaštite životinja (Governo Italiano, n.d.).
- Takođe se menja **član 41 Ustava**, kojim se propisuje da se ekonomska inicijativa ne može sprovoditi na način koji je štetan po zdravlje i životnu sredinu, i da zakon određuje programe i kontrole kojima će javne i privatne ekonomske aktivnosti biti usmerene i koordinisane u ekološke svrhe (Governo Italiano, n.d.).
- Na kraju, nacrt zakona sadrži odredbu o očuvanju zakonodavnih nadležnosti priznatih Regionima sa posebnim statutima i Autonomnim pokrajinama Trento i Bolzano njihovim statutima (Governo Italiano, n.d.).

Ekološki zakonik, **Zakonodavna uredba br. 152 od 3. aprila 2006:**

„Konsolidovani zakon o životnoj sredini“ ili „Ekološki zakonik“ odnosi se na Zakonodavnu uredbu br. 152 od 3. aprila 2006, koja je stupila na snagu u svom izvornom tekstu 29. aprila 2006. godine i sadrži glavna pravila koja uređuju pitanja životne sredine. U stvarnosti, ova uredba nije pravi „konsolidovani zakon“, jer ne obuhvata mnoga druga važna pitanja zaštite životne sredine (npr: buka, elektromagnetno zračenje, zaštićena područja, itd.), niti se po svojoj „formi“ može definisati kao takva, što potvrđuje njen pravi „naslov“: „norme o pitanjima životne sredine“. Primarni cilj uredbe jeste unapređenje kvaliteta života ljudi kroz očuvanje i poboljšanje stanja životne sredine, kao i razumno i racionalno korišćenje prirodnih resursa (Associazione Italiana Ambiente e Sicurezza, 2022).

Zakon br. 68 iz 2015:

Uveo je nove prekršaje u oblasti zaštite životne sredine u Krivični zakonik, čime je promenjen prethodni regulatorni okvir koji je zaštitu životne sredine gotovo isključivo poveravao prekršajnim i administrativnim sankcijama predviđenim Ekološkim zakonikom (Zakonodavna uredba 152 iz 2006) (Parlamento Italiano, n.d.).

Nemačka

Nemačka je uspostavila snažan pravni okvir za promociju održivosti životne sredine, koji je ukorenjen u njenom ustavu i dodatno razvijen kroz različite savezne zakone i regulative. Ključne zakonske odredbe uključuju:

- **Osnovni zakon (Grundgesetz):** Član 20a obavezuje državu da štiti prirodne osnove života i obezbedi zdravu životnu sredinu za buduće generacije. Ova ustavna odredba predstavlja osnovu za celokupno zakonodavstvo o zaštiti životne sredine u Nemačkoj.
- **Savezni zakon o zaštiti prirode (Bundesnaturschutzgesetz):** Ovim zakonom se utvrđuju smernice za zaštitu biodiverziteta i održivo korišćenje prirodnih resursa. On postavlja okvir za određivanje zaštićenih područja i očuvanje ugroženih vrsta.
- **Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu:** Ovaj zakon zahteva sprovođenje procena uticaja na životnu sredinu za određene projekte kako bi se razmotrili

potencijalni efekti u procesu planiranja i donošenja odluka. Cilj je da se obezbedi uzimanje u obzir posledica po životnu sredinu pre odobravanja projekta.

Grčka

Zakonodavni okvir Grčke za održivost životne sredine zasnovan je i na nacionalnom zakonodavstvu i na obavezama koje proizilaze iz članstva u Evropskoj uniji. Osnovu ovog okvira postavlja **član 24 Ustava Grčke**, koji eksplicitno navodi da je zaštita prirodnog i kulturnog okruženja dužnost države. Ovaj član ugrađuje princip **održivog razvoja** u pravno i političko planiranje zemlje, zahtevajući da se ekološki aspekti integrišu u nacionalne razvojne ciljeve.

U središtu ekološkog zakonodavstva Grčke nalazi se **Zakon 1650/1986**, koji uspostavlja osnovne principe zaštite životne sredine, uključujući obavezu procene uticaja na životnu sredinu (EIA), regulisanje industrijskih aktivnosti i mehanizme za sprovođenje ekoloških standarda. Ovaj zakon se vremenom razvijao, posebno kroz **Zakon 3010/2002**, kako bi se nacionalne odredbe uskladile sa direktivama Evropske unije.

Pored zakonodavstva, Grčka je razvila **Nacionalnu strategiju za održivi razvoj**, koja služi kao sveobuhvatan okvir za integraciju zaštite životne sredine sa socijalnom pravdom i ekonomskim razvojem. Ova strategija promoviše „**zeleni rast**“, sa naglaskom na održivu poljoprivredu, eko-turizam, čistu energiju i inovacije.

Suočena sa klimatskom krizom, Grčka je usvojila ambicioznu nacionalnu strategiju kroz svoj **Klimatski zakon (Zakon 4936/2022)**. Ovaj zakon postavlja obavezujuću mapu puta za postizanje **klimatske neutralnosti do 2050. godine**, uvodeći privremene budžete za emisije ugljenika, ciljeve dekarbonizacije u različitim sektorima i mere za promociju obnovljivih izvora energije, elektrifikaciju transporta i energetske efikasnosti zgrada. Ovi naponi nadovezuju se na ranije zakonodavstvo, kao što je **Zakon 3851/2010**, koji je podsticao integraciju **obnovljivih izvora energije (OIE)** u nacionalni energetske miksa.

Zaštita biodiverziteta takođe igra centralnu ulogu u viziji Grčke o održivosti. Na osnovu **Zakona 3937/2011**, Grčka je uspostavila regulatorne okvire za zaštitu prirodnih staništa i ugroženih vrsta, kao i za upravljanje mrežom zaštićenih područja **Natura 2000**.

Srbija

Sledeći zakoni predstavljaju osnovu pravnog okvira Srbije u oblasti održivosti životne sredine:

- **Zakon o zaštiti životne sredine** (izmenjen 2021)

Uspostavlja integrisani sistem zaštite životne sredine, obezbeđujući ljudsko pravo na zdravu životnu sredinu. Utvrđuje principe održivog razvoja, prevencije zagađenja i učešća javnosti u donošenju odluka koje se odnose na životnu sredinu.

- **Zakon o klimatskim promenama**

Reguliše sistem ograničavanja emisija gasova sa efektom staklene bašte (GHG) i prilagođavanja klimatskim promenama. Predviđa izradu strategije niskougleničnog razvoja, akcionih planova i osnivanje Nacionalnog saveta za klimatske promene kao savetodavnog tela.

Ovi zakoni imaju za cilj usklađivanje nacionalnih politika sa ekološkim direktivama EU i olakšavanje tranzicije ka niskougleničnoj i cirkularnoj ekonomiji.

- **Zakon o energetici**

Fokusira se na energetske efikasnost i promociju obnovljivih izvora energije (OIE). Postavlja okvir za razvoj energetske politike koje su usklađene sa ciljevima zaštite životne sredine i direktivama EU.

- **Zakon o zaštiti prirode**

Ima za cilj zaštitu i očuvanje biološke, geološke i pejzažne raznovrsnosti. Proglašava prirodu dobrom od opšteg interesa koje uživa posebnu zaštitu i definiše mere za očuvanje prirodnih staništa i vrsta.

2.2 Institucije / regulatorna tela odgovorna za regulaciju i sprovođenje politika

Italija

Ministarstvo za životnu sredinu i bezbednost energetike – Ministero dell'Ambiente e della Sicurezza Energetica (MASE) ima ključnu ulogu u aktivnostima Vlade usmerenim na zaštitu životne sredine. Delovanje MASE usmereno je na očuvanje teritorije i vodnih resursa, kopnenih i morskih ekosistema, životinjskih i biljnih vrsta pod rizikom, sanaciju područja i vodotokova, smanjenje izvora zagađenja i emisija gasova koji izazivaju klimatske promene, u okviru izazova globalnog zagrevanja. Ministarstvo obezbeđuje bezbednost energetske i geo-mineralne infrastruktura i sistema, snabdevanje, efikasnost i konkurentnost, kao i promociju obnovljivih izvora energije. Promoviše dobre prakse i ekološko obrazovanje, cirkularnu ekonomiju, održivu mobilnost i urbanu regeneraciju (Governo Italiano, n.d.).

Javna tela pod nadzorom MASE (Governo Italiano, n.d.):

- **ISPRA** - Institut za zaštitu životne sredine i istraživanje

- **ENEA** - Nacionalna agencija za nove tehnologije, energiju i održivi ekonomski razvoj
- **Nacionalna zaštićena područja**
- **Uprave distriktnih basena**
- **Konzorcijumi za regulaciju velikih jezera**
- **Jedinstveni vanredni komesar za prečišćavanje**

Zavisna društva - pravna lica privatnog prava pod kontrolom MASE (Governo Italiano, n.d.):

- **SOGESID S.p.A**
- **GSE S.p.A.**
- **SO.G.I.N. S.p.A.**

Nemačka

Nemačka ima višeslojni institucionalni okvir za regulaciju i nadzor sprovođenja ekoloških politika. Ključne institucije uključuju:

- **Savezno ministarstvo za životnu sredinu, zaštitu prirode i nuklearnu bezbednost (BMU):** Odgovorno za nacionalnu politiku i zakonodavstvo u oblasti životne sredine, BMU razvija strategije i koordinira savezne inicijative za promociju održivosti. Ima ključnu ulogu u sprovođenju nemačkog Akcionog plana za klimu i drugih ekoloških politika (BMU, 2021).
- **Savezna agencija za životnu sredinu (Umweltbundesamt, UBA):** UBA je centralni organ za zaštitu životne sredine koji sprovodi istraživanja, prati usklađenost sa ekološkim zakonima i pruža stručne savete vladi. Odgovorna je za prikupljanje i analizu podataka o životnoj sredini, koji informišu donošenje politika (UBA, 2022).
- **Ministarstva za životnu sredinu saveznih pokrajina:** Svaka od 16 nemačkih saveznih pokrajina ima sopstveno ministarstvo odgovorno za sprovođenje saveznih zakona na pokrajinskom nivou. Ova ministarstva nadgledaju lokalne politike zaštite životne sredine, upravljaju zaštićenim područjima i obezbeđuju usklađenost sa nacionalnim propisima.
- **Regionalne agencije za životnu sredinu:** Ove agencije deluju na regionalnom nivou i odgovorne su za sprovođenje ekoloških regulativa, obavljanje inspekcija i praćenje poštovanja zakona o životnoj sredini. Imaju ključnu ulogu u lokalnom upravljanju zaštitom životne sredine.
- **Lokalne vlasti:** Opštine su od suštinskog značaja za sprovođenje ekoloških politika, posebno u oblastima kao što su upravljanje otpadom, lokalno planiranje i kontrola kvaliteta vazduha. One su odgovorne za sprovođenje lokalnih propisa i angažovanje zajednice u inicijativama održivosti.

Grčka

U Grčkoj postoji nekoliko institucija / regulatornih tela koja su odgovorna za regulaciju i sprovođenje politika, kao što su:

- **Ministarstvo za životnu sredinu i energetiku (ΥΠΕΝ):** Centralni organ za ekološku politiku, strategiju održivosti i zakonodavstvo.
- **Helenska inspekcija za zaštitu životne sredine:** Nadzire usklađenost, sprovodi inspekcije i obezbeđuje sprovođenje zakona o životnoj sredini.
- **Helenska agencija za reciklažu (EOAN):** Sprovodi politiku reciklaže, nadgleda odgovornost proizvođača i promovise cirkularnu ekonomiju.
- **Zeleni fond (Πράσινο Ταμείο):** Finansira projekte zaštite životne sredine i održivosti koristeći prihode od ekoloških naknada.
- **Ministarstvo pomorstva i politike ostrva:** Nadgleda zaštitu morske i obalne životne sredine.
- **Decentralizovane regionalne administracije:** Rukovode lokalnim izdavanjem ekoloških dozvola, inspekcijama i upravljanjem resursima.
- **Regulatorna agencija za energetiku (RAE):** Reguliše energetske sektor sa naglaskom na obnovljive izvore energije i održivost.
- **Generalni sekretarijat za prirodnu sredinu i vode:** Upravlja vodnim resursima, politikom šuma i biodiverzitetom.

Srbija

Glavne institucije odgovorne za regulaciju i nadzor sprovođenja ekoloških politika uključuju:

- **Ministarstvo zaštite životne sredine**

Uloga: Djeluje kao primarno vladino telo odgovorno za razvoj, sprovođenje i nadzor ekološke politike. Koordinira nacionalne strategije, obezbeđuje usklađenost sa međunarodnim sporazumima i nadgleda aktivnosti zaštite životne sredine.

- **Agencija za zaštitu životne sredine Republike Srbije**

Uloga: Bavi se monitoringom životne sredine, prikupljanjem i izveštavanjem o podacima. Priprema godišnji Izveštaj o stanju životne sredine, pruža podršku donosiocima odluka kroz informacije o životnoj sredini i upravlja nacionalnim informacionim sistemom o životnoj sredini.

[Izveštaj o zemlji Srbija - Evropsko okruženje - stanje i izgledi 2015 - Evropska agencija za životnu sredinu](#)

- **Zeleni fond Republike Srbije**

Uloga: Obezbeđuje finansijsku podršku za projekte zaštite životne sredine, uključujući one koji se odnose na smanjenje zagađenja, očuvanje i održivi razvoj. Mobilizuje resurse radi olakšavanja sprovođenja zelenih inicijativa širom zemlje.

- **Jedinice lokalne samouprave**

Uloga: Odgovorne su za sprovođenje ekoloških politika na lokalnom nivou. Upravljaју lokalnim ekološkim projektima, sarađuju sa zajednicama i obezbeđuju poštovanje nacionalnih ekoloških standarda na svojim teritorijama.

Ove institucije rade u koordinaciji kako bi obezbedile sprovođenje politika, edukaciju javnosti i podršku zelenim inicijativama.

2.3 Specifični nacionalni zakoni ili inicijative koje promovišu održivost životne sredine

Italija

U nastavku su navedeni primeri planova, programa i strategija koji čine okvir glavnih politika i programskih instrumenata MASE. Ceo spisak pogledati [ovde](#).

- **Nacionalni plan za prilagođavanje klimatskim promenama – [Piano Nazionale di adattamento ai cambiamenti climatici \(PNACC\)](#):** Cilj Plana je smanjenje ranjivosti prirodnih, društvenih i ekonomskih sistema na uticaje klimatskih promena i povećanje njihove otpornosti.
- **Nacionalni integrisani energetske i klimatski plan – [Piano Nazionale Integrato per l'Energia e il Clima \(PNIEC\)](#):** Plan je strukturiran u pet linija delovanja koje se razvijaju integrisano: od dekarbonizacije do energetske efikasnosti i bezbednosti, kroz razvoj unutrašnjeg energetskog tržišta, istraživanje, inovacije i konkurentnost. Cilj je sprovođenje nove energetske politike koja obezbeđuje punu ekološku, socijalnu i ekonomsku održivost nacionalne teritorije i prati ovu tranziciju.
- **[Akcioni plan implementacije \(2020–2025\) za italijansku Strategiju bioekonomije BIT II](#):** Ažurirana verzija Akcionog plana objavljena je u januaru 2021. godine, u vezi sa revizijom Nacionalne strategije bioekonomije (BIT II). Ona uključuje:
 - Detaljan Akcioni plan za 2025–2027, uključujući skup akcija organizovanih u pet glavnih makro-područja bioekonomije;
 - Vodeći projekti u toku i/ili spremni za sprovođenje, kako bi pružili konkretne primere kako ulaganja u cirkularnu bioekonomiju mogu delovati kao katalizatori za jačanje i širenje glavnih sektora bioekonomije;
 - Zahtevi zakonodavstva i ekonomske prilike;
 - Plan za diseminaciju i praćenje rezultata i uticaja Akcionog plana.

Strategija BIT II i Akcioni plan BIT II (2020–2025) imaju za cilj efikasnije međusobno povezivanje glavnih sektora italijanske bioekonomije, a to su proizvodnja obnovljivih bioloških resursa i njihova transformacija u vredne sirovine u obliku hrane, stočne hrane, biomaterijala, farmaceutskih i kozmetičkih jedinjenja, drvnih proizvoda i bioenergije, zajedno sa valorizacijom biootpada.

- **Nacionalna strategija za cirkularnu ekonomiju**: Programski dokument u kojem su definisane akcije, ciljevi i mere za osiguranje efikasne tranzicije ka cirkularnoj ekonomiji. Strategija predviđa uvođenje novih administrativnih i fiskalnih instrumenata radi jačanja tržišta sekundarnih sirovina, kako bi one bile konkurentne primarnim sirovinama. Takođe, predstavlja osnovni instrument za postizanje ciljeva klimatske neutralnosti i definiše putokaz akcija i merljive ciljeve do 2035. godine.
- **Nacionalni program za upravljanje otpadom – Programma Nazionale Gestione Rifiuti (PNRG)**: Strateški dokument za Regije i Autonomne pokrajine za izradu regionalnih planova upravljanja otpadom. Program (2022–2028) usklađen je sa evropskim okvirom i osmišljen da usmeri javne politike i podstakne privatne inicijative u razvoju održive i cirkularne ekonomije.
- **Nacionalni strateški plan za održivu mobilnost – Piano Strategico Nazionale Mobilità Sostenibile (PSNMS)**: Usvojen 2019. godine, Plan ima za cilj obnovu voznog parka, zamenu najenergentnijih i najzagađujućih vozila, unapređenje kvaliteta vazduha i smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte i čestica.
- **Nacionalna strategija za biodiverzitet 2030**: Usvojena 3. avgusta 2023. godine, u skladu sa ciljevima Evropske strategije za biodiverzitet 2030 i međunarodnom vizijom do 2050. godine. Strategija predviđa:
 - **Stvaranje koherentne mreže kopnenih i morskih zaštićenih područja** (30% kopna i mora zaštićeno, od čega 10% strogo zaštićeno)
 - **Obnavljanje ekosistema** (30% poboljšanja stanja staništa i vrsta), posebno kroz mere na regionalnom nivou u okviru mreže Natura 2000.

Nemačka

Nemačka je sproveda više specifičnih zakona i inicijativa usmerenih na promociju održivosti životne sredine:

- **Nacionalna strategija o biološkoj raznovrsnosti**: Cilj je zaustavljanje gubitka biodiverziteta i promocija održivog korišćenja zemljišta. Strategija uključuje mere za zaštitu staništa, očuvanje vrsta i održive poljoprivredne prakse (Federalna agencija za zaštitu prirode, 2021).
- **Energetska tranzicija (Energiewende)**: Sveobuhvatna inicijativa za povećanje upotrebe obnovljivih izvora energije i unapređenje energetske efikasnosti. Obuhvata različite zakone, uključujući Zakon o obnovljivim izvorima energije (EEG) i Strategiju energetske efikasnosti (BMU, 2021).

- **Nacionalna strategija za cirkularnu ekonomiju:** Pokrenuta 2021. godine, strategija promoviše smanjenje otpada i reciklažu, jačanje efikasnosti resursa i prelazak sa linearne na cirkularnu ekonomiju, gde se resursi ponovo koriste i recikliraju (Savezno ministarstvo za životnu sredinu, zaštitu prirode i nuklearnu bezbednost, 2021).

Grčka

- **Usvajanje Nacionalne strategije za biodiverzitet za period 2014–2029 i petogodišnjeg Akcionog plana**

Biodiverzitet Grčke – i funkcije ekosistema koje on podržava, tj. prirodni kapital zemlje – vrednuje se, racionalno upravlja, efikasno štiti i obnavlja, kako zbog svoje intrinzične vrednosti, tako i zbog ključnog doprinosa prosperitetu i ekonomskom blagostanju. Opšti cilj strategije jeste zaustavljanje gubitka biodiverziteta, promocija biodiverziteta kao nacionalnog dobra i jačanje doprinosa Grčke globalnim naporima za sprečavanje gubitka biodiverziteta.

- **Nacionalni akcioni plan za cirkularnu ekonomiju (revidiran)**

U martu 2020. godine Evropska komisija predstavila je novi Akcioni plan EU za cirkularnu ekonomiju, jedan od glavnih stubova Evropskog zelenog dogovora. Novi evropski akcioni plan fokusira se na sektore sa povećanom upotrebom resursa i visokim potencijalom za cirkularnost, kao što su elektronika, baterije, vozila, ambalaža, plastika, tekstil, građevinarstvo, hrana, voda i hranljive materije. Još u decembru 2018. Ministarstvo za životnu sredinu i energetiku objavilo je Nacionalnu strategiju za cirkularnu ekonomiju i Nacionalni operativni akcioni plan 2018–2019. U novembru 2021. Nacionalni akcioni plan je revidiran i konkretizovan novim Nacionalnim akcionim planom za cirkularnu ekonomiju. Prve mere ka cirkularnoj ekonomiji uključuju: Usvajanje Zakona 4736/2020 za usklađivanje sa Direktivom 904/2019 o smanjenju uticaja određenih proizvoda od plastike za jednokratnu upotrebu; Usvajanje Akcionog plana za zelenu javnu nabavku od strane Ministarstva razvoja i investicija i Ministarstva za životnu sredinu i energetiku u februaru 2021; Dodelu eko-oznake za proizvode iz različitih kategorija (prošireno i na finansijske usluge); Izdavanje specifikacija za uključivanje projekata koji promovišu cirkularnu ekonomiju u različite programe finansiranja iz NSRF-a, itd.

- **Nacionalni plan za energiju i klimu (revidiran)**

Revidirani Nacionalni energetske i klimatski plan (NECP) predstavlja strateški plan Vlade Grčke o pitanjima klime i energetike i sadrži detaljnu mapu puta za postizanje uporedivih energetske i klimatske ciljeve do 2050. godine, sa 2030. kao početnim reperom. NECP predstavlja i analizira prioritete i političke mere u celom spektru ekonomije, čineći ga referentnim dokumentom za naredne decenije. Grčka je poslednjih godina načinila značajne korake u energetske tranziciji i postala predvodnik u Evropske uniji, premašivši ciljeve postavljene u prvom NSRF-u 2019. godine u pogledu penetracije obnovljivih izvora energije

(OIE) i smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte. Zbog toga je u okviru revidiranog NSRF-a u mogućnosti da postavi ambicioznije energetske i klimatske ciljeve za 2030. godinu, dok su sada postavljeni i ciljevi za period do 2050. godine.

Srbija

Srbija ima sveobuhvatan set zakona i nacionalnih inicijativa koje promovišu održivost životne sredine u različitim oblastima. Ključni zakoni uključuju:

- **Zakon o zaštiti životne sredine** (Službeni glasnik RS, br. 135/2004, poslednje izmene 2016)

Predstavlja kamen temeljac ekološkog zakonodavstva Srbije. Priznaje zaštitu životne sredine kao osnovno pravo građana i utvrđuje principe poput principa predostrožnosti, održivog razvoja i principa „zagađivač plaća“. Zakon predviđa obavezne procene uticaja na životnu sredinu (EIA) za potencijalno štetne projekte, obavezu pribavljanja dozvola za aktivnosti sa značajnim ekološkim uticajem i pruža pravni osnov za sekundarne regulative koje se odnose na zaštitu vazduha, voda, zemljišta i biodiverziteta. Takođe je ustanovio Agenciju za zaštitu životne sredine Srbije (SEPA) kao centralno telo za monitoring i izveštavanje.

- **Zakon o zaštiti prirode** (Službeni glasnik RS, br. 36/2009)

Upravlja očuvanjem biodiverziteta i zaštitom prirodnog nasleđa. Omogućava proglašavanje i upravljanje zaštićenim područjima kao što su nacionalni parkovi, rezervati prirode i spomenici prirode. Usklađuje pravni okvir Srbije sa mrežom Natura 2000 i Konvencijom o biološkoj raznovrsnosti. Zakon zabranjuje nanošenje štete ugroženim vrstama i kritičnim staništima i nalaže donošenje planova upravljanja i mera zaštite uz aktivno uključivanje lokalnih zajednica.

- **Zakon o upravljanju otpadom** (Službeni glasnik RS, br. 36/2009)

Uspostavlja okvir za sakupljanje, transport, tretman i odlaganje otpada, u skladu sa direktivama EU. Uvodi hijerarhiju upravljanja otpadom, dajući prioritet prevenciji, ponovnoj upotrebi i reciklaži pre konačnog odlaganja. Zakon takođe uvodi proširenu odgovornost proizvođača za upravljanje ambalažnim otpadom i opasnim materijama i podržava razvoj sistema reciklaže i standarda za deponije radi smanjenja uticaja na životnu sredinu.

- **Zakon o zaštiti vazduha** (Službeni glasnik RS, br. 36/2009)

Reguliše kvalitet vazduha postavljanjem emisijskih standarda za zagađivače kao što su PM_{2.5}, PM₁₀, SO₂, NO₂, CO i O₃. Usklađen je sa standardima EU o kvalitetu vazduha i zahteva redovno praćenje kvaliteta vazduha i javno objavljivanje rezultata. Industrijski objekti i termoelektrane moraju pribaviti dozvole za emisije i primenjivati tehnologije za kontrolu

zagađenja. Ovaj zakon ima centralnu ulogu u rešavanju problema zagađenja vazduha, posebno od termoelektrana na uglj i urbanog saobraćaja, koji predstavljaju velike izazove u Srbiji.

- **Zakon o vodama** (Službeni glasnik RS, br. 30/2010, izmene 2012)

Reguliše korišćenje, zaštitu i upravljanje vodnim resursima. Postavlja standarde za kvalitet površinskih i podzemnih voda, uređuje zahvatanje vode i predviđa mere kontrole zagađenja iz industrijskih i poljoprivrednih izvora. Značajne upotrebe voda (npr. hidroenergetski projekti ili industrijska prerada) zahtevaju dozvole. Zakon takođe nalaže održavanje ekološkog protoka u rekama i sprečavanje opasnih ispuštanja, doprinoseći održivom korišćenju slatkovodnih ekosistema.

- **Zakon o klimatskim promenama** (Službeni glasnik RS, br. 26/2021)

Pružava pravni osnov za sistematsko delovanje Srbije u oblasti klimatskih promena. Sadrži odredbe o izradi nacionalnih i sektorskih klimatskih planova, uspostavljanju sistema monitoringa emisija GHG i usklađivanju sa EU Zakonom o klimi i Pariškim sporazumom. Zakon ponovo uspostavlja Nacionalni savet za klimatske promene kao savetodavno telo i nalaže pripremu Nacionalnog plana adaptacije. Takođe podržava sprovođenje Strategije niskougleničnog razvoja Srbije dajući pravnu snagu ciljevima za smanjenje emisija.

2.4 Nacionalne zakonske odredbe o obrazovanju za održivost životne sredine

Italija

Italija uključuje teme održivosti kao međupredmetne, kako u smislu opštih ciljeva i vrednosti, tako i u vezi sa specifičnim smernicama koje daju uputstva kako one treba da budu uključene, počevši od osnovnih regulatornih okvira:

- **[Zakon 107/2015, član 1, stav 7 \(e\)](#)**: Reforma nacionalnog sistema obrazovanja i obuke i delegiranje ovlašćenja za reorganizaciju postojećih zakonskih odredbi. Konkretno, **tačka e pomenutog stava** predviđa razvoj odgovornog ponašanja zasnovanog na znanju i poštovanju zakonitosti, ekološke održivosti, pejzažnih dobara, kulturnog nasleđa i kulturnih aktivnosti.
- **[Zakon 92 od 20. avgusta 2019](#)**: Od školske 2020/2021. godine uvodi međupredmetnu nastavu građanskog obrazovanja u prvi i drugi ciklus obrazovanja, sa inicijativama za podizanje svesti o odgovornom građanstvu počevši već od obdaništa.

- **Smernice za nastavu građanskog obrazovanja** objavljene su [Ministarskim dekretom br. 35 od 22.06.2020.](#) Za školske godine 2020/2021, 2021/2022 i 2022/2023, obrazovne ustanove nacionalnog obrazovnog sistema, uključujući Pokrajinske centre za obrazovanje odraslih, morale su da definišu, u okviru prve implementacije, kurikulum građanskog obrazovanja. Kao referenca korišćene su Smernice, uz navođenje ciljeva kompetencija, ishoda učenja i specifičnih obrazovnih ciljeva, u skladu i mogućoj integraciji sa Nacionalnim smernicama za kurikulum za predškolsko i osnovno obrazovanje, kao i sa dokumentom *Nacionalne smernice i novi scenariji, Nacionalnim smernicama za srednje škole* i *Smernicama za tehničke i stručne škole* koje su na snazi.
- **Član 10 Zakonodavne uredbe br. 196 od 8. novembra 2021:** Za potrebe navedene u stavu 1, Ministarstvo obrazovanja usvaja program „Regeneriši školu“, Plan za ekološku i kulturnu tranziciju škola. Plan predviđa sprovođenje obuka namenjenih školskoj zajednici, sa ciljem podizanja svesti i znanja o pitanjima vezanim za potrošnju plastike za jednokratnu upotrebu i transformaciju životnih navika na održiv način. Takođe definiše posebne kriterijume za identifikaciju pogodnih subjekata za sprovođenje obuke, kako bi obezbedio da se obuka realizuje na nepristrasan i objektivan način.

Nemačka

Nemačka je prepoznala značaj obrazovanja u postizanju održivosti životne sredine. Nacionalna strategija za obrazovanje za održivi razvoj ima za cilj da integriše održivost na svim nivoima obrazovanja. To uključuje:

- **Razvoj kurikuluma:** Obrazovni materijali i programi dizajnirani su tako da uključuju teme održivosti kroz različite predmete, osiguravajući da učenici razumeju značaj staranja o životnoj sredini (Savezno ministarstvo za obrazovanje i istraživanje, 2021).
- **Obuka nastavnika:** Postoje programi za obuku nastavnika u metodologijama obrazovanja za održivost, koji im pružaju veštine potrebne za efikasno podučavanje učenika o ekološkim pitanjima (Nemačka komisija za UNESCO, 2021).
- **Partnerstva sa nevladinim organizacijama:** Saradnja sa NVO promoviše inicijative ekološkog obrazovanja u školama i zajednicama. Ova partnerstva često uključuju projekte koji učenike angažuju u praktičnom učenju vezanom za održivost.
- **Vannastavne aktivnosti:** Mnoge srednje škole nude vannastavne aktivnosti posvećene održivosti, kao što su eko-klubovi, projekti školskog vrtlarstva i akcije čišćenja zajednice. Ove aktivnosti pružaju učenicima praktično iskustvo i razvijaju osećaj odgovornosti prema životnoj sredini.

U **Donjoj Saksoniji**, dekret „Obrazovanje za održivi razvoj (BNE) u javnim opštim i stručnim školama, kao i školama pod privatnim pokroviteljstvom“ stupio je na snagu 1. juna 2021. godine. Ovim dekretom želi se promovisati jasno razumevanje obrazovanja za održivi razvoj u školama i sistematski integrisati BNE u nastavu i školsku kulturu (Ministarstvo obrazovanja Donje Saksonije, 2021).

Cilj dekreta je kontinuirani razvoj kvaliteta obrazovanja za održivi razvoj i opremanje učenika vještinama za donošenje informisanih odluka i odgovorno delovanje. To uključuje zaštitu životne sredine, promociju održive ekonomije i stvaranje pravednog društva za sadašnje i buduće generacije, uz poštovanje kulturne raznolikosti (Ministarstvo obrazovanja Donje Saksonije, 2021).

Okvir za BNE u Donjoj Saksoniji treba posmatrati i u kontekstu međunarodnih inicijativa. Nakon UN Dekade za obrazovanje za održivi razvoj, koja je završena 2014. godine, UNESCO je 2015. usvojio Svetski akcioni program, koji obuhvata sve tri dimenzije održivosti. U Nemačkoj je 20. juna 2017. usvojen Nacionalni akcioni plan za obrazovanje za održivi razvoj, koji sadrži konkretne preporuke za širenje BNE (Ministarstvo obrazovanja Donje Saksonije, 2021).

Dodatno, mandat za obrazovanje za održivi razvoj u Donjoj Saksoniji proističe iz § 2 Zakona o školama Donje Saksonije (NSchG) i § 2 Uredbe o obuci i ispitima (APVO-Lehr). Smernice za razvojnu politiku Donje Saksonije, koje su stupile na snagu 2015, i Strategija održivosti Donje Saksonije iz 2017, koja uključuje poglavlje o BNE, dodatno podržavaju ove napore (Ministarstvo obrazovanja Donje Saksonije, 2021).

U ovom kontekstu, Ministarstvo obrazovanja Donje Saksonije promoviše različite oblasti, uključujući vannastavne centre za učenje BNE, međunarodne škole održivosti, eko-škole u Evropi, globalno učenje, održivu mobilnost, mrežu školskih vrtova Donje Saksonije i UNESCO projektne škole. Ove inicijative podižu svest o održivom razvoju i aktivno uključuju učenike u oblikovanje održive budućnosti (Ministarstvo obrazovanja Donje Saksonije, 2021).

Grčka

- **Centri za obrazovanje o životnoj sredini – KEPEA**

Centri za obrazovanje o životnoj sredini (ranije KPE, sada KEPEA) predstavljaju mrežu decentralizovanih, održivih javnih obrazovnih struktura pod Ministarstvom obrazovanja, usmerenih na ekološko obrazovanje i njegovu podršku na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou. Krajnji cilj ekološkog obrazovanja je razvijanje ekološke svesti i senzibilisanje učenika kako bi doživljavali životnu sredinu holistički i interdisciplinarno.

Kroz rad KEPEA centara razvijaju se, promovišu i implementiraju inovativne obrazovne metode sa fokusom na zaštitu životne sredine i održivi razvoj.

U Grčkoj postoji ukupno 53 KEPEA centra, kojima rukovodi tim nastavnika različitih stručnih profila. Njihova misija obuhvata:

- sprovođenje ekoloških programa za sve nivoe obrazovanja,
- saradnju sa koordinatorima ekološkog obrazovanja svake regionalne obrazovne uprave,

- izradu obrazovnih materijala,
- podršku i promociju istraživanja u oblasti ekološkog obrazovanja,
- organizaciju terenske nastave i poseta učenika,
- obuke za nastavnike i učenike svih nivoa obrazovanja.

Tokom školske 2024–25. godine KEPEA centri obrađuju teme kao što su: klimatske promene, cirkularna ekonomija, ekološki otisak, reciklaža, obrazovanje za održivost, biodiverzitet, lokalni ekosistemi i održivi razvoj. Veliki broj škola učestvovao je u ovim aktivnostima. Na primer, samo na području Istočne Soluna 151 škola (osnovne, srednje i stručne škole) sprovela je projekte i sarađivala sa različitim KEPEA centrima.

- **Skills Labs**

Skills Labs je novi, inovativni školski modul fokusiran na razvoj mekih i digitalnih veština. Njegov osnovni cilj je razvoj veština potrebnih u svetu koji se brzo menja. Te veštine uključuju osnovne životne veštine povezane sa zdravljem, bezbednošću i društvenim interakcijama, kao i složenije veštine povezane sa obrazovanjem i doživotnim učenjem. Poseban akcenat stavljen je na 4C veštine 21. veka – komunikaciju, saradnju, kritičko mišljenje i kreativnost – zajedno sa digitalnim veštinama.

Skills Labs je osmišljen da promoviše i sprovede Ciljeve održivog razvoja UN, posebno **Cilj 4.7**, i privukao je značajnu pažnju međunarodnih tela poput UNESCO-a. Dobio je **Global Education Network Europe (GENE) nagradu za globalno obrazovanje (2020/2021)**.

Skills Labs su podeljeni u četiri tematska ciklusa: Dobrobit, Životna sredina, Društvena empatija i odgovornost, Kreativno mišljenje i inovacije. Od septembra 2021. godine Skills Labs se primenjuju u svim razredima širom zemlje. Skoro 100% ciljane grupe nastavnika završilo je (60.000) ili se upisalo na obuku za Skills Labs module (32-časovna onlajn radionica). Za tematsku oblast „Briga o životnoj sredini“ moduli obuhvataju: a) ekologiju – globalno i lokalno prirodno nasleđe, b) klimatske promene – prirodne katastrofe, c) prevenciju i zaštitu – održivost. Od školske 2024–25. godine Ministarstvo obrazovanja uključilo je i aktivnost „Aktivni građanin“ u okviru Skills Labs, čime se podstiče aktivno građanstvo i ekološka svest u školama.

Srbija

Pravni okvir Srbije u oblasti obrazovanja uključuje ekološku održivost kroz:

- **Nacionalnu strategiju obrazovanja (do 2030)**, koja promoviše obrazovanje za održivi razvoj na svim nivoima;

- **Zakone o osnovnom i srednjem obrazovanju**, koji omogućavaju integraciju ekoloških tema u predmete poput biologije, geografije i građanskog obrazovanja;
- **Programe Ministarstva prosvete**, kao što su eko-takmičenja, obuke nastavnika i učešće u globalnim mrežama (npr. UNESCO ASPnet).

Obrazovanje za održivi razvoj u Srbiji (ESD)

Cilj nacionalnih napora Srbije u oblasti ESD-a jeste unapređenje kvaliteta obrazovanja i osnaživanje učenika znanjem, veštinama, vrednostima i stavovima potrebnim za donošenje informisanih odluka i odgovorno delovanje u cilju očuvanja životne sredine, ekonomske održivosti i pravednog društva. Ovo uključuje očuvanje prirodnih resursa, podršku održivim ekonomskim praksama i podsticanje društvene pravičnosti za sadašnje i buduće generacije, uz poštovanje kulturne i etničke raznolikosti.

Srbija svoj pristup ESD-u usklađuje sa međunarodnim okvirima, posebno sa UNESCO Global Action Programme on ESD, koji je usledio nakon Dekade UN za obrazovanje za održivi razvoj (2005–2014). Kao članica Ujedinjenih nacija i učesnica Agende 2030 za održivi razvoj, Srbija se obavezala na postizanje Ciljeva održivog razvoja (SDGs), uključujući Cilj 4.7 koji se odnosi na integraciju održivosti u sve nivoe obrazovanja.

Na nacionalnom nivou, Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji 2020 i nova Strategija obrazovanja do 2030 ističu održivost kao osnovni obrazovni princip. Dodatno, Zakon o osnovama sistema obrazovanja obavezuje na uključivanje ekološkog obrazovanja i razvoj građanskih kompetencija, što čini osnovu za ESD. Ministarstvo prosvete podržava integraciju tema vezanih za klimatske promene, zaštitu životne sredine i odgovornu potrošnju u školske programe.

Srbija promoviše ESD kroz različite programe i partnerstva, uključujući saradnju sa civilnim društvom, eko-školama i učešće u regionalnim i evropskim obrazovnim mrežama. Program „Eko-škole“, koji koordinira Fondacija za obrazovanje o životnoj sredini (FEE), jedna je od najrasprostranjenijih inicijativa, pomažući školama da uključe učenike u ekološke aktivnosti i rad sa lokalnom zajednicom. Takođe, uspostavljanje školskih vrtova, projektno učenje na temu održivosti i međunarodne razmene na ekološke teme doprineli su širenju ESD-a širom zemlje.

Zaključci i predlozi

Iz analize nacionalnih politika partnerskih zemalja jasno je vidljiv zajednički napor u promovisanju održivosti na različitim nivoima, uključujući i kroz odgovarajući obrazovni pristup, kako bi se mlađe generacije efikasnije obuhvatile i sistematski doprinelo stvaranju

društva koje je više svesno značaja zaštite životne sredine. Ipak, uprkos činjenici da u zemljama u kojima su sprovedena istraživanja, kao i na globalnom nivou – odnosno u svim zemljama koje su usvojile Agendu 2030 za održivi razvoj Ujedinjenih nacija (UN) – postoje očigledne razlike u nacionalnim politikama/zakonima i obrazovnim pristupima održivosti životne sredine, vezane za specifičan kontekst svake zemlje, njihova efikasnost mogla bi biti dodatno unapređena. Posebno kada je reč o obrazovanju, prioritet bi mogao da se da implementaciji ciljano usmerenih inicijativa i programa, kako bi se postigao najveći uticaj na buduće generacije.

Opštije gledano, postizanje ciljeva Agende 2030 u svakoj zemlji zahteva aktiviranje sistema koordinacije javnih politika kako bi one bile koherentne i integrisane. Nacionalne strategije, koje se dodaju onima definisanim na evropskom nivou ili ih dalje razrađuju za potrebe konkretnih država, tako preuzimaju centralnu ulogu definišući ciljeve, indikatore i procese za njihovu primenu na teritorijama, npr. Nacionalna strategija za cirkularnu ekonomiju u Italiji, Nemačkoj i Grčkoj, Nacionalni plan za klimatske promene u Italiji, Nemačkoj, Grčkoj i Srbiji.

U svetlu ovih razmatranja, naš projekat ima nameru da ponudi moguće rešenje za dodatno jačanje nacionalnih napora ka razvoju održivije kulture. Kao deo projekta, UpSpace-ovi kurikulumi orijentisani ka budućnosti, namenjeni i nastavnicima i učenicima, mogu predstavljati dragocenu polaznu tačku za bolje i ujednačenije integrisanje održivosti u školama, kao jednoj od fundamentalnih institucija na kojima počiva dobrobit naših društava. Na osnovu gore pomenutih nacionalnih okvira, ovi kurikulumi nude mogućnost kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika i aktivnih obrazovnih prilika za učenike da bolje razumeju složenost našeg sveta i načine na koje mogu doprineti većem pomaku ka održivijoj budućnosti.

Predlaganjem ovakvih kurikuluma, UpSpace ima za cilj da sugeriše školama usvajanje sveobuhvatnog kurikuluma koji bi mogao da posluži kao vodič za rešavanje pitanja održivosti životne sredine na obrazovnom nivou, tretirajući održivi razvoj ne više kao zasebnu temu, već kao čvrsto integrisan predmet – samostalan, ali istovremeno i usko povezan sa mnogim drugim akademskim disciplinama.

Najbolje prakse

U ovom odeljku predstavljene su najvažnije najbolje prakse identifikovane u svakoj zemlji. Cilj je da se prikaže najviše 5 primera po zemlji, koji ilustruju kako su određene nacionalne politike i obrazovni pristupi ekološkoj održivosti sprovedeni u vidu projekata, inicijativa, kampanja ili predloga javnih ili privatnih tela na lokalnom ili nacionalnom nivou. Ovi primeri naglašavaju svest i značaj teme na različitim evropskim nivoima.

Naziv najbolje prakse	<i>Scuole Viaggianti (putujuće škole)</i>
Država	Italija
Tip:	Estrin edukativni projekat namenjen je predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama.
Godina implementacije (od 2020)	2024-2025
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	Zakon 92 od 20. avgusta 2019. godine uveo je od školske 2020/2021. međupredmetnu nastavu građanskog obrazovanja u prvi i drugi ciklus obrazovanja. Drugi tematski stub od ukupno tri na kojima se ova nastava zasniva jeste „Održivi razvoj, ekološko obrazovanje, znanje i zaštita nasleđa i teritorije“. Ne manje od 33 časa po školskoj godini treba posvetiti građanskom obrazovanju.
<i>Potrebe</i>	Identifikovati saradnje i prilike za podršku ekološkom obrazovanju u školama.
<i>Glavni ciljevi</i>	Cilj je eksperimentisanje novih oblika obrazovanja o održivosti kroz inovativne metodologije koje kombinuju digitalno i pozorište, podstičući kreativnost i pripovedanje učenika.
<i>Adresirani izazovi</i>	Učenicima se nudi prilika da razmišljaju o temi održivosti i razvijaju kritičko mišljenje na zabavan način, uprkos ograničenom vremenu predviđenom za ovu nastavu u školi.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Na veb-sajtu škole otkrivaju sedam gradova koje mogu posetiti, a svaki od njih ima svoj specifičan problem održivosti. Učenici se tom problemu bave na kreativan način, kroz predložene nastavne metode. Nastavnici imaju na raspolaganju Putnički komplet za svaki grad, koji sadrži video-materijale i planove aktivnosti

	prilagođene uzrastu učesnika. Na kraju putovanja, učenici su pozvani da: - osmisle, zamisle i kreiraju svoj idealni pametni grad (žiri će dodeliti 14 nagrada najboljim školama u različitim regionima Italije). - naprave svoj putni dnevnik: izveštaj o putovanju koje su tokom godine ostvarili kroz obrazovanje o održivosti životne sredine. U ovom dnevniku učenici sakupljaju tekstove i fotografije sa radionica sprovedenih u okviru <i>Scuole Viaggianti</i> projekta, školskih projekata, edukativnih izleta i aktivnosti u učionici koje se odnose na Ciljeve održivosti iz Agende 2030 UN-a. Na kraju putovanja, 9 škola iz regiona Toskane, Umbrije, Marke, Abruca i Molizea, koje osvoje nagradu za najbolji Putni dnevnik, ugostiće – u dostupnim školskim prostorima (dvorište, amfiteatar, sala za fizičko, pozorište itd.) ili na drugim lokacijama – uživo pozorišnu predstavu sa nultim uticajem na životnu sredinu i uštedom energije, koju proizvodi ESTRa i realizuje pozorišna trupa <i>Straligut</i>. Predstava je u potpunosti inspirisana temom životne sredine i putovanja. Glumac-pripovedač priča o čudesima njihovog dugog putovanja, inspirišući sve da poveruju da je promena moguća i da se budućnost gradi zajedno.
Inovacija	Odlikuje se sposobnošću da kombinuje zabavu i učenje kroz zanimljive, praktične aktivnosti. Učenici su pozvani da osmisle svoje „Idealne gradove“, što im omogućava da vizualizuju bolju budućnost i podstiče ih da koriste kreativnost i kritičko mišljenje. Još jedan inovativni aspekt projekta je „Putni dnevnik“, u kojem učenici mogu dokumentovati svoja iskustva i aktivnosti povezane sa obrazovanjem o održivosti životne sredine. Ova prezentacija može da uključi priče, video-materijale, školske projekte i druge aktivnosti sprovedene tokom godine, a sve u fokusu Ciljeva

	održivosti iz Agende UN 2030. Projekat, koji je u prethodnim izdanjima već uključio preko 1.600 škola i skoro 65.000 učenika u centralnoj Italiji, pokazuje snažnu posvećenost kompanije obrazovanju i podizanju svesti među mlađim generacijama o ključnim pitanjima kao što je održivost životne sredine.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Projekat je u skladu sa programom RiGenerazione scuola, planom za ekološku i kulturnu tranziciju škola, kao i sa Nacionalnim planom oporavka i otpornosti (italijanski PNRR), što njegove ciljeve čini posebno primenljivim u drugim regionima Italije i šire. Druge škole širom sveta mogu da se inspirišu ovim projektom, prilagode ideju svom kontekstu i raspoloživim resursima i pokrenu slične puteve ka podizanju svesti o održivosti životne sredine.
Link	https://www.scuoleviaggianti.it/ https://corporate.estra.it/rsi/progetti https://corporate.estra.it/posts/bulletin/comunicato-le-scuole-pronte-per-iniziare-un-nuovo-viaggio-con-estra-verso-un

Naziv najbolje prakse	Mestieri che vogliono bene alla terra (Zanati koji vole zemlju)
Država	Italija
Tip:	Obrazovni predlog koji organizuje Slow Food Education, a finansira ga Ministarstvo rada i socijalne politike, posebno Generalni direktorat za treći sektor i korporativnu društvenu odgovornost.
Godina implementacije (od 2020)	Projekat u trajanju od 18 meseci, završen 30. juna 2023.
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	Neke profesije zavise od Zemlje i brinu se o njoj. To su zanimanja od suštinskog značaja za celo društvo.

	Međutim, današnja omladina nije dovoljno upoznata sa tim profesijama.
<i>Potrebe</i>	Upoznati mlade učenike sa nekim važnim održivim profesijama kako bi mogli da odluče koji je karijerni put najbolji za njihovu budućnost, ili makar (samo) da nauče šta da jedu i kako da kupuju na svestan način.
<i>Glavni ciljevi</i>	Promovisanje održive poljoprivrede i akcija, na svim nivoima, u cilju borbe protiv klimatskih promena; obrazovanje o održivim modelima potrošnje i proizvodnje. Projekat obuhvata 150 škola u 9 italijanskih regiona: Abruzzo, Basilicata, Kalabrija, Emilija-Romanja, Friuli-Venecija Đulija, Lazio, Pijemont, Sicilija, Umbrija.
<i>Adresirani izazovi</i>	Podsticanje prvog iskustva sa profesijama budućnosti, tj. svim onim profesijama koje svojim postojanjem i delovanjem na dobar, čist i pravedan način mogu da odgovore na klimatsku krizu kroz hranu i obezbede nam bolju budućnost.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Slow Food je stavio na raspolaganje lokalne mreže sastavljene od zanata, tradicija i znanja onih koji se svakodnevno bave odbranom ekosistema: lokalnih proizvođača koji štite teritoriju, kuvara koji stvaraju saveze sa zanatlijama kako bi unapredili izvrsnost i biodiverzitet svojih krajeva. Svi ti pažljivi poslovi omogućavaju oblikovanje novog načina pravljenja sistema i ekonomije. Direktan susret sa zanatlijama iz mreže i otkrivanje lokalnih proizvoda predstavlja trenutak igre, otkrivanja i rasta, u savršenom Slow Food stilu. Cilj ovog projekta jeste da učenicima pruži priliku da izbliza upoznaju ekosisteme i njihove ravnoteže, da povećaju osećaj pripadnosti zajednici i da iskuse vrline održive proizvodnje kako bi stekli veštine neophodne za kritičko i informisano sagledavanje izazova budućnosti.

<i>Inovacija</i>	U okviru projekta izabrani su mali proizvođači i zajednice koje štite teritorije i valorizuju lokalne proizvode. Projekat je bio podeljen u dve faze: - susret sa „zanatom“ pripremljen u učionici kroz čitanje veb-sajtova, informativnih i promotivnih brošura, novinskih članaka, intervjuja itd. - susret sa stvarnim „zanatom“ kroz posetu preduzeću ili sastanak održan direktno u školi.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Ideja je u potpunosti primenljiva i u drugim zemljama kroz identifikovanje organizacija koje lokalno promovišu kulturu zdrave ishrane i unapređenje održivih i odgovornih poslova/zanata u direktnom kontaktu sa prirodom.
Link	https://www.slowfood.it/educazione/

Naziv najbolje prakse	Albero di Falcone (Falkoneovo drvo)
Država	Italija
Tip:	Projekat ekološko-pravnog obrazovanja, Nacionalni projekat „Drvo za budućnost“, pod pokroviteljstvom Ministarstva ekološke tranzicije.
Godina implementacije (od 2020)	2020-2022
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	Karabinjeri šumarske jedinice daju svoj doprinos štiteći neprocenjivo bogatstvo državnih rezervata prirode i državnih šuma. Zeleni pojas koji simbolično prelazi čitavu teritoriju Italije predstavlja primer jedinstvenog upravljanja evropskim biodiverzitetnim kapitalom, jedinstvenim po raznolikosti staništa.
<i>Potrebe</i>	Poznavati ekološke koristi od većeg broja vrsta drveća: što više biljaka zasadimo, veća je ušteda CO ₂ . Kada bismo želeli da svoju akciju prikažemo grafički, videli

	bismo da će se, kako godine prolaze, naša ušteda ugljen-dioksida povećavati, a korist za životnu sredinu i naše zdravlje rasti.
<i>Glavni ciljevi</i>	Glavni cilj bio je ostvarivanje uštede CO ₂ kroz sadnju stabala i borbu protiv ekoloških zločina putem oružja ekološko-pravnog obrazovanja i uključivanja škola u ovaj strateški cilj. Prisustvo Falkoneovog drveta pomoći će u podizanju svesti o društvenom angažmanu, ali i o značaju zaštite životne sredine.
<i>Adresirani izazovi</i>	
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	„Drvo za budućnost“ podrazumeva donaciju i sadnju oko 500.000 sadnica u italijanskim školama tokom trogodišnjeg perioda 2020–2022. Do danas se skoro 900 škola prijavilo i krenulo ovim putem podizanja svesti o značaju drveća za ublažavanje klimatskih promena i očuvanje životne sredine, uz podršku Karabinjera za biodiverzitet. Snabdevanje autohtonim biljnim vrstama namenjenim učenicima je od aprila 2020. godine obogaćeno i drvetom koje simbolizuje posvećenost državi i borbu protiv mafije: drvetom sudije Đovanija Falkonea. Pupoljcičuvenog <i>Ficus macrophyllacolumnarismagnoleides</i>, koji raste u blizini kuće sudije koga je mafija ubila 1992. godine, uzeti su zahvaljujući saradnji Karabinjera, Fondacije Falcone, Opštine i Upravne službe Palerma i umnoženi u modernom Nacionalnom centru Karabinjera za šumski biodiverzitet (CNBF) u Pieve Santo Stefano (AR). Prve škole koje su primile sadnice bile su one koje nose ime sudije, na Siciliji i širom Italije, a procenjuje se da ih ima oko 108 obrazovnih institucija, uključujući osnovne škole I i II stepena. Ova stabla doprineće formiranju „Velike rasprostranjene šume“, koju čine mlade sadnice

	posadene od strane svih učenika, a koja će biti vidljiva na posebnoj veb platformi koja će pratiti njihov rast i skladištenje CO ₂ .
<i>Inovacija</i>	Centar, koji je među vodećima u Evropi u proučavanju i očuvanju autohtonih šumskih vrsta, uspeo je da reprodukuje drvo i proizvede male sadnice Falkonea koje se doniraju školama koje ih zatraže.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Ova ideja je u potpunosti primenljiva i u drugim zemljama i na drugim vrstama drveća.
Link	https://unalberoperilfuturo.rgpbio.it/albero-di-falcone/

Naziv najbolje prakse	ORTI e PORTICI – Laboratorio permanente di Alfabetizzazione Vegetale - Giardino Savioli (BAŠTE i TRIJEMOVI – Stalna radionica biljne pismenosti – Vrt Savioli)
Država	Italija
Tip:	Teorijsko/praktično putovanje između istorije i proučavanja pejzaža, poezije i botanike, entomologije i fotografije, biologije i hortikulture, kako bi se obradila pitanja zaštite životne sredine kroz posmatranje prostora u kojem živimo.
Godina implementacije (od 2020)	2022 - Aktivan
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	U radionici je predloženo ekološko obrazovanje koje ima za cilj da približi učenike prirodi kroz teorijski i praktični pristup, što će im pomoći da bolje razumeju zaštitu životne sredine.

<i>Potrebe</i>	Obradivanje pitanja zaštite životne sredine kroz posmatranje teritorije.
<i>Glavni ciljevi</i>	Vrt Savioli predlaže obrazovni itinerar namenjen predškolskim ustanovama i osnovnim školama u tom području, koji širi veštine ekološkog obrazovanja uključujući i svest o istoriji mesta, dajući prostor EKOLOŠKOJ ISTORIJI kao jednoj od obrazovnih oblasti koje se smatraju neophodnim i hitnim za novu građansku kulturu koja povezuje brigu o životnoj sredini sa društvenom svešću.
<i>Adresirani izazovi</i>	
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Radionici BILJNA PISMENOST prisustvovali su učenici „Naučnog lica Fermi“ iz Bolonje u vanškolskim časovima, ponuđenoj kao PCTO, kao i neki odrasli (60/70 učesnika). U zelenom prostoru identifikovan je „hotspot“ biodiverziteta za oprašivače i korisne insekte, a vrt Savioli je uključen u Distal/UNIBO istraživački projekat za stvaranje ekoloških koridora za pčele samotarke, cvetne muve i viline konjice u gradu Bolonji. Radionica Istorija–Životna sredina „Šta ako bih ja bio drvo?“ uključila je 4 odeljenja predškolskih ustanova „Karduči“ i „Barakano“ (60/70 učesnika).
<i>Inovacija</i>	Radionice su trajne, što omogućava veći uticaj.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Ove vrste radionica lako su primenljive u različitim zemljama, kao i u drugim kontekstima.
Link	http://giardinosavioli.it/2023/02/23/laboratorio-alfabetizzazione-vegetale/ http://giardinosavioli.it/area-didattica/

Naziv najbolje prakse	Education for Sustainable Development (ESD) Strategy 2030 / Edukacija za Održivi Razvoj (ESD) Strategija 2030
Država	Nemačka
Tip:	Nacionalna strategija obrazovanja
Godina implementacije (od 2020)	2020
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	Pre 2020. godine, integracija održivosti u obrazovni sistem u Nemačkoj bila je nedosledna i često nesistematska. Mnoge škole imale su pojedinačne projekte, ali je nedostajala sveobuhvatna strategija.
<i>Potrebe</i>	Postojala je potreba za koherentnom strategijom koja integriše održivost na svim nivoima obrazovanja i aktivno uključuje nastavnike i učenike.
<i>Glavni ciljevi</i>	Strategija ESD 2030 ima za cilj da ugradi obrazovanje za održivi razvoj u sve oblike i nivoe obrazovanja.
<i>Adresirani izazovi</i>	Izazov je bio stvoriti jedinstveno razumevanje održivosti i motivisati škole da razviju sopstvene koncepte.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Strategija obuhvata nastavne planove i programe, ponude obuka za nastavnike i promociju školskih projekata usmerenih na održivost.
<i>Inovacija</i>	Strategija promovise interdisciplinarni pristup koji povezuje društvene, ekonomske i ekološke aspekte održivosti.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Razvoj nacionalne strategije može poslužiti kao model drugim zemljama za integraciju održivosti u njihove obrazovne sisteme.
Link	BNE Portal

Naziv najbolje prakse	Inicijativa „Klimabildung“
Država	Nemačka
Tip:	Obrazovna inicijativa

Godina implementacije (od 2020)	2022
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	Klimatske promene i ekološko obrazovanje nisu bile dovoljno obrađene u mnogim školama, što je dovelo do nedostatka znanja među učenicima.
<i>Potrebe</i>	Nastavnicima su bili potrebni resursi i obuke kako bi efikasno podučavali klimatsko obrazovanje.
<i>Glavni ciljevi</i>	Inicijativa ima za cilj obuku nastavnika o klimatskom obrazovanju i obezbeđivanje nastavnih materijala.
<i>Adresirani izazovi</i>	Izazov je bio osnažiti nastavnike da složene klimatske teme prenesu na razumljiv način.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Inicijativa nudi radionice, digitalne resurse i mrežu za razmenu najboljih praksi.
<i>Inovacija</i>	Korišćenje digitalnih alata i interaktivnih metoda učenja povećava angažovanost učenika.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Razvoj programa obuke nastavnika može se usvojiti i u drugim zemljama kako bi se ojačalo klimatsko obrazovanje.
Link	Klimabildung Inicijativa

Naziv najbolje prakse	„Schule der Zukunft“ (Škola budućnosti) Program
Država	Nemačka
Tip:	Školski program
Godina implementacije (od 2020)	2021
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	Pre pokretanja projekta „Zukunftsschule“ (Škola budućnosti), mnoge škole suočavale su se sa izazovima u prilagođavanju svojih obrazovnih pristupa savremenim društvenim problemima kao što su populizam, ekstremizam i klimatske promene. Postojala je potreba za inovativnim okvirima koji bi omogućili školama da se razviju izvan tradicionalnih metoda

	podučavanja.
<i>Potrebe</i>	Školama je bilo potrebno više slobode i fleksibilnosti da razviju kurikulume koji ne samo da prenose znanje, već i promovišu vrednosti poput odgovornosti, solidarnosti i mirnog suživota.
<i>Glavni ciljevi</i>	Projekat „Zukunftsschule“ ima za cilj da istraži kako obrazovanje može biti osmišljeno i praktikovano na način koji podstiče demokratiju i održivost, čineći škole aktivnim akterima društvenih promena.
<i>Adresirani izazovi</i>	Projekat se bavi hitnim društvenim izazovima osnažujući škole da postanu mesta učenja i transformacije, čime doprinosi stvaranju otpornijeg i angažovanijeg društva.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Više od 60 škola učesnica uključeno je u ovaj petogodišnji projekat, eksperimentišući sa inovativnim obrazovnim praksama koje naglašavaju demokratske vrednosti i održivost. Projekat podstiče škole da razviju sopstvene, jedinstvene pristupe obrazovanju, stvarajući okruženje u kojem učenici mogu aktivno da se bave društvenim pitanjima.
<i>Inovacija</i>	Projekat promoviše prelazak sa tradicionalnog obrazovanja na holističkiji pristup koji integriše društvenu odgovornost i ekološku svest u proces učenja. Škole se ne posmatraju samo kao obrazovne institucije, već i kao katalizatori pozitivnih društvenih promena.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Model „Zukunftsschule“ može poslužiti kao primer drugim zemljama koje žele da reformišu svoje obrazovne sisteme kako bi se bolje suočile sa savremenim izazovima. Naglasak na fleksibilnosti i angažovanju zajednice može se prilagoditi različitim obrazovnim kontekstima.
Link	Schule der Zukunft

Naziv najbolje prakse	Inicijativa „Klimabildung“
Država	Nemačka

Tip:	Obrazovna inicijativa
Godina implementacije (od 2020)	2022
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	Klimatske promene i ekološko obrazovanje nisu bile dovoljno obrađene u mnogim školama, što je dovelo do nedostatka znanja među učenicima.
<i>Potrebe</i>	Nastavnicima su bili potrebni resursi i obuke kako bi efikasno podučavali klimatsko obrazovanje.
<i>Glavni ciljevi</i>	Inicijativa ima za cilj obuku nastavnika o klimatskom obrazovanju i obezbeđivanje nastavnih materijala.
<i>Adresirani izazovi</i>	Izazov je bio osnažiti nastavnike da složene klimatske teme prenesu na razumljiv način.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Inicijativa nudi radionice, digitalne resurse i mrežu za razmenu najboljih praksi.
<i>Inovacija</i>	Korišćenje digitalnih alata i interaktivnih metoda učenja povećava angažovanost učenika.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Razvoj programa obuke nastavnika može se usvojiti i u drugim zemljama kako bi se ojačalo klimatsko obrazovanje.
Link	Klimabildung Inicijativa

Naziv najbolje prakse	(Globalni ciljevi za održivi razvoj) - Obrazovna kampanja
Država	Nemačka
Tip:	Obrazovni program
Godina implementacije (od 2020)	2022
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	Svest o Ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih nacija (SDGs) bila je niska u mnogim školama, a postojalo je i malo konkretnih obrazovnih ponuda.
<i>Potrebe</i>	Bila je potrebna izrada materijala i programa koji

	integrišu SDGs u nastavni plan i program.
<i>Glavni ciljevi</i>	Kampanja ima za cilj podizanje svesti o SDGs među učenicima i nastavnicima.
<i>Adresirani izazovi</i>	Izazov je bio angažovati učenike u globalnim pitanjima i podstaći njihovo aktivno učešće u inicijativama održivosti.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Kampanja obezbeđuje resurse za nastavnike i podstiče škole da razvijaju projekte usklađene sa SDGs.
<i>Inovacija</i>	Kampanja koristi gamifikovani pristup kako bi angažovala učenike u učenju o globalnim izazovima.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Model integrisanja globalnih ciljeva u lokalne obrazovne sisteme može se primeniti i u drugim zemljama.
Link	Global Goals Education Campaign

Naziv najbolje prakse	Škole za planetu Zemlju
Država	Nemačka
Tip:	Program sertifikacije
Godina implementacije (od 2020)	2023
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	Pre pokretanja programa „Schools for Earth“, mnoge škole u Nemačkoj bile su uključene u napore za održivost i zaštitu klime, ali nije postojao sistem formalnog priznanja koji bi validirao njihove inicijative.
<i>Potrebe</i>	Školama je bio potreban strukturisan okvir koji bi usmeravao njihove aktivnosti u oblasti održivosti i pružio podršku u sprovođenju obrazovnih praksi za održivi razvoj (BNE).
<i>Glavni ciljevi</i>	Sertifikacija „Schools for Earth“ ima za cilj da prepozna i podrži škole koje pokazuju posvećenost zaštiti klime i održivosti kroz sveobuhvatan i kontinuiran proces transformacije obrazovanja za održivi razvoj.
<i>Adresirani izazovi</i>	Izazov je bio stvoriti jasan okvir koji podstiče škole da

	integrišu održivost u svoje nastavne planove i školske operacije, uz obezbeđivanje potrebnih resursa i obuka.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Proces sertifikacije podrazumeva da škole pokažu svoju posvećenost održivosti kroz različite inicijative, kao što su razvoj održivog školskog okruženja, sprovođenje godišnjih CO ₂ procena i primena mera za smanjenje emisija. Škole takođe dobijaju obuke i materijalnu podršku radi unapređenja svojih obrazovnih praksi.
<i>Inovacija</i>	Program naglašava holistički pristup održivosti, integrišući praktične projekte poput sadnje drveća i inicijativa za uštedu energije u školski kurikulum, čime se kod učenika razvija kultura odgovornosti prema životnoj sredini.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Model sertifikacije „Schools for Earth” može se prilagoditi i u drugim zemljama kako bi se promovisale i prepoznale održive prakse u obrazovnim institucijama, nudeći strukturisan pristup integraciji održivosti u školske operacije i nastavne planove.
Link	Schools for Earth - Greenpeace

Naziv najbolje prakse	InAction za bolji svet – Bravo Schools
Država	Grčka
Tip :	<u>Nacionalni participativni program održivosti i ekološkog obrazovanja</u>
Godina implementacije (od 2020)	U toku, od 2018.
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	Pre pokretanja programa Bravo Schools , obrazovanje o životnoj sredini i održivosti u grčkim školama bilo je fragmentisano, nedosledno i često zavisno od individualne motivacije nastavnika ili nevladinih organizacija. Iako su Ciljevi održivog razvoja (SDGs) bili usvojeni na nivou nacionalnih politika, njihova

	integracija u formalno i neformalno obrazovanje ostala je ograničena i bez koherentnog, participativnog okvira. Učenici su retko bili uključeni u praktične projekte učenja koji povezuju globalne izazove poput klimatskih promena, gubitka biodiverziteta ili potrošnje resursa sa njihovim lokalnim stvarnostima. Većini škola nedostajali su alati ili obuke da principe održivosti smisleno i merljivo uključe u svoje kurikulare. Takođe, nije postojala nacionalna platforma koja bi sistematski prepoznavala, evaluirala i širila napore škola angažovanih u inicijativama održivosti. Nastavnici su često delovali izolovano, a dobre prakse retko su se delile ili unapređivale. Uprkos rastućoj ekološkoj svesti među mladima, mogućnosti za akcije koje vode učenici i za njihovo demokratsko učešće u donošenju odluka na nivou škole bile su ograničene. Postojao je jaz u povezivanju obrazovanja sa građanskom odgovornošću i stvarnim društvenim uticajem. Istovremeno, javni diskurs o pitanjima održivosti bio je lišen integracije glasova mladih i obrazovnih inovacija na nivou zajednice. Bez strukturisanog sistema podsticaja ili povratnih informacija, obrazovanje o životnoj sredini ostajalo je marginalno kako u pedagoškom, tako i u javnom smislu. Nedostatak institucionalne vidljivosti za uspešne školske inicijative značio je ograničenu dugoročnu posvećenost i gotovo nikakve povratne petlje u kreiranju politika. Nacionalni obrazovni sistem zahtevao je snažan, participativan i inkluzivan mehanizam da uključi škole u održivost životne sredine, osnaži učenike i poveća javnu svest o sprovođenju SDGs kroz obrazovanje.
<i>Potrebe</i>	Razvoj inicijative Bravo Schools odgovorio je na više hitnih potreba u grčkom obrazovnom i društvenom

okruženju. Pre svega, postojala je jasna potreba za **strukturisanom, inkluzivnom i participativnom platformom** koja bi omogućila školama širom zemlje da se na smislen način uključe u Ciljeve održivog razvoja Ujedinjenih nacija (SDGs), posebno one povezane sa ekološkom održivošću, poput **SDG 13 (Klimatske akcije), SDG 15 (Život na kopnu) i SDG 12 (Odgovorna potrošnja i proizvodnja)**. Nastavnicima i učenicima bila je potrebna i **institucionalna podrška i pedagoški alati** da globalne ciljeve prevedu u lokalne obrazovne projekte koji su i relevantni i primenljivi.

Još jedna ključna potreba bila je **priznavanje napora škola u obrazovanju za održivost**, s obzirom na to da većina inicijativa sprovedenih u školama nije bila sistematski dokumentovana, evaluirana ili predstavljena, što je dovodilo do niske motivacije nastavnika da se upuštaju u ambiciozne projekte izvan obaveznih nastavnih planova.

Takođe je postojala potreba za **podsticanjem međuškolskih saradnji i angažmana zajednice**, kako bi se uspešni projekti mogli deliti i replicirati. Nastavnici su izražavali potrebu za mogućnostima stručnog usavršavanja, pristupom nastavnim materijalima i primerima dobre prakse koji bi teme iz oblasti životne sredine uskladili sa postojećim obrazovnim standardima. Uz to, učenicima su nedostajale platforme kroz koje bi mogli da preuzmu odgovornost za učenje i delovanje u oblasti održivosti. Potreba za razvojem **aktivnog građanstva** i povezivanjem učenja u učionici sa rešavanjem stvarnih problema bila je od suštinskog značaja.

Na društvenom nivou, postojala je potreba da se **ojača veza između škola i šire javnosti**. Obrazovanje o životnoj sredini u Grčkoj često je bilo odvojeno od građanskog učešća i dijaloga o politikama. **Bravo Schools** je razvijen upravo da odgovori na ove

	praznine, nudeći nacionalnu strukturu koja vrednuje participativno učenje, stvara vidljivost za inicijative „odozdo“ u obrazovanju i osnažuje novu generaciju građana odgovornih prema životnoj sredini.
<i>Glavni ciljevi</i>	U svojoj suštini, inicijativa ima za cilj da transformiše škole u aktivne aktere promena, gde se održivost ne uči samo teorijski, već se i doživljava i primenjuje kroz delovanje. Program teži da izgradi generaciju – između ostalog – ekološki pismenih i društveno odgovornih učenika koji razumeju svoju ulogu u suočavanju sa globalnim izazovima kao što su klimatske promene, gubitak biodiverziteta i iscrpljivanje resursa. Bravo Schools nastoji da premosti jaz između formalnog obrazovanja i građanskog angažmana, nudeći školama mogućnost da razvijaju projekte usmerene na održivost koji se evaluiraju, javno priznaju i dele kroz nacionalnu mrežu. Poseban naglasak stavlja se na inkluzivno učešće, podstičući ne samo nastavnike i učenike, već i roditelje, lokalne zajednice i javne aktere da budu deo procesa učenja i transformacije. Platforma ima za cilj da neguje kulturu saradnje, kreativnosti i kritičkog mišljenja u školskom okruženju. Inicijativa takođe ima snažan cilj institucionalnog osnaživanja. Pružanjem metodološkog vođstva nastavnicima i prepoznavanjem najboljih praksi, doprinosi se ugradnji održivosti u školsku kulturu i nastavne planove. Pored toga, projekat nastoji da poveća javnu svest i podstakne dijalog o ulozi obrazovanja u ostvarivanju SDGs. Na duži rok, Bravo Schools želi da postane pokretač nacionalne obrazovne reforme, pokazujući kako inovacije koje potiču odozdo i koje predvode učenici mogu da utiču na školske prioritete i politike. Inicijativa je usklađena sa nacionalnom strategijom Grčke za

održivi razvoj i doprinosi ciljevima EU u oblasti **zelene i digitalne tranzicije**. Zamišlja se obrazovni sistem u kojem svaka škola postaje **centar održivosti, građanstva i angažmana zajednice**.

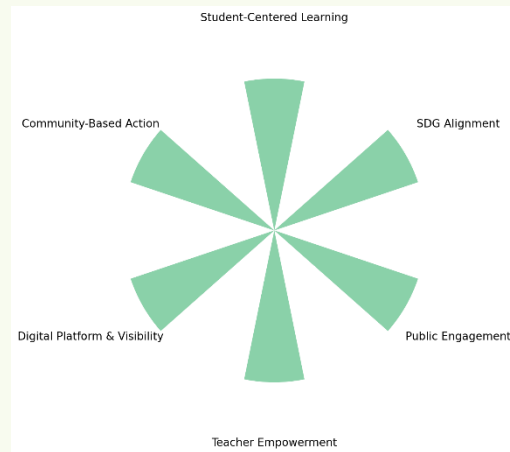

Figure 1: Main Pillars of the Platform

Adresirani izazovi

Jedan od primarnih izazova jeste **fragmentirana primena obrazovanja za održivi razvoj** u osnovnim i srednjim školama. Iako strateški okviri mogu da naglašavaju značaj ekološkog obrazovanja, u praksi mnogim školama nedostaju alati, institucionalni podsticaji ili pedagoška fleksibilnost da efikasno integrišu održivost u svakodnevnu nastavu. To dovodi do neujednačene pokrivenosti po regionima, predmetima i tipovima škola, ostavljajući mnoge učenike bez izloženosti znanju i veštinama potrebnim za razumevanje i reagovanje na ekološku krizu.

Još jedan ključni izazov na koji inicijativa odgovara jeste **niska vidljivost i priznanje školskih napora** u obrazovanju za održivost. Mnogi nastavnici i učenici razvijaju značajne ekološke projekte koji ostaju lokalnog karaktera, nedokumentovani ili nepovezani sa nacionalnim obrazovnim ciljevima. Bez strukture koja bi istakla i širila ove projekte, njihov potencijal za replikaciju i dugoročni uticaj ostaje neostvaren. **Bravo Schools** odgovara na to tako što nudi **nacionalnu**

	platformu za priznanje, učenje među vršnjacima i zajedničko slavljenje dobrih praksi. Pored toga, inicijativa nastoji da prevaziđe diskonekciju između škola i društva u akcijama održivosti. Ekološki problemi često se predaju apstraktno, sa ograničenim vezama sa životnim iskustvima učenika ili njihovim zajednicama. Bravo Schools naglašava praktičnu primenu, podstičući učenike da osmišljavaju i sprovode lokalna rešenja sa direktnom relevantnošću – bilo da je reč o upravljanju plastičnim otpadom, pošumljavanju, čistoj energiji ili očuvanju biodiverziteta. Dodatni izazov jeste nedostatak participativnih i na učenike usmerenih modela učenja. Mnogi učenici osećaju otuđenost od obrazovnog sistema koji funkcioniše „odozgo nadole“. Bravo Schools podstiče odgovornost, kreativnost i saradnju, stavljajući učenike u centar procesa učenja. Takođe pomaže školama da odgovore na rastuću potrebu za usklađivanjem sa SDGs i podstiče javni diskurs o ulozi obrazovanja u zelenoj tranziciji, čime jača vezu između učenja u učionici i globalnog građanstva.
Opis najbolje prakse	
Sadržaj	Inicijativa funkcioniše na godišnjem nivou, nudeći jasan okvir školama za uključivanje u iskustveno učenje kroz strukturisani razvoj projekata, uz pedagoške resurse koje program obezbeđuje. Svaka škola osmišljava sopstvenu inicijativu – poput kampanja za podizanje svesti, naučnih eksperimenata, saradnje sa zajednicom ili umetničkih produkcija – koje se bave ekološkom ili društvenom dimenzijom održivosti. Ovi projekti se zatim prijavljuju na platformu Bravo Schools, gde prolaze kroz evaluaciju nezavisnih stručnjaka, javno glasanje i razmenu među vršnjacima.

	Proces je osmišljen tako da bude pedagoški snažan i inkluzivan, uključujući učenike kao saučesnike u kreiranju znanja i akcije. Nastavnici dobijaju podršku kroz tematske vodiče i obuke koje povezuju koncepte SDGs sa školskim kompetencijama i nacionalnim obrazovnim ciljevima. Učenici se podstiču da razvijaju kritičko mišljenje, kreativnost i građansku odgovornost kroz interdisciplinarnu pristupe. Svaki projekat mora da pokaže ne samo temu kojom se bavi, već i proces njegovog nastanka, uključujući saradnju, uticaj na školu ili zajednicu i vrednosti koje promovise. Program se završava nacionalnom izložbom projekata, gde se primerne inicijative prepoznaju i javno dele kroz onlajn i oflajn događaje. Oni uključuju predstavljanja na društvenim mrežama, objave u nacionalnoj štampi i interaktivne forume u kojima škole mogu da uče jedne od drugih. Digitalna platforma funkcioniše kao živa baza primera dobre prakse, omogućavajući školama da pregledaju ranije inicijative, pronađu inspiraciju i povežu se sa drugima koji rade na sličnim temama. Na taj način, Bravo Schools deluje ne samo kao takmičenje, već i kao kontinuirani mehanizam pedagoške obnove, javnog angažmana i uvođenja obrazovanja o održivosti u glavne tokove grčkog obrazovanja. Najvažnije je što inicijativa predstavlja platformu za škole iz udaljenih i/ili ruralnih područja da promovišu svoj rad na polju održivosti i zaštite životne sredine.
Inovacija	Bravo škole predstavljaju duboko inovativan model obrazovanja za održivost životne sredine, transformišući tradicionalne pedagoške pristupe u participativni, vrednosno utemeljen proces koji povezuje formalno obrazovanje sa akcijama u stvarnom svetu. Inovacija se prvo ogleda u njegovoj strukturnoj postavci — nacionalnoj platformi koja poziva svaku

školu, bez obzira na lokaciju ili resurse, da zajedno osmišljavaju projekte koji su direktno povezani sa Ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih nacija (SDGs), a među njima su održivi gradovi (cilj 11), odgovorna potrošnja i proizvodnja (npr. cirkularna ekonomija | cilj 12) i klimatska akcija (cilj 13). Ovaj decentralizovani, ali jedinstveni okvir osnažuje nastavnike i učenike ne kao pasivne primaocce znanja, već kao aktivne učesnike u društvenim i ekološkim promenama. Program redefiniše ulogu škole u društvu, postavljajući je kao centar građanskog angažovanja i ekološke transformacije.

Program prevazilazi standardne nastavne pristupe tako što obrazovanje o održivosti integriše u samu školsku kulturu putem iskustvenog i projektnog učenja. Umesto da se fokusira samo na teorijsku nastavu, Bravo škole zahtevaju od učenika da identifikuju konkretan izazov u svojoj školi ili zajednici, osmisle kreativno rešenje i reflektuju o celokupnom procesu i rezultatima. Ovo jača ključne veštine 21. veka kao što su sistemsko razmišljanje, saradnja, rešavanje problema i demokratsko učešće. Učenici se podstiču da preuzmu odgovornost za svoje učenje, da rade interdisciplinarno i da sarađuju sa akterima van učionice — uključujući roditelje, lokalne vlasti, nevladine organizacije i preduzeća.

Ono što Bravo škole dodatno izdvaja jeste uključivanje evaluacije i javnog angažovanja u sam proces učenja. Prijavljene projekte ne ocenjuje samo stručna komisija, već i građani putem otvorenog online glasanja, čime se podstiče nacionalni dijalog o obrazovanju i održivosti. Vidljivost i priznanje koje se time ostvaruju predstavljaju snažan podsticaj i potvrdu i za učenike i za nastavnike. Pored toga, digitalna infrastruktura programa funkcioniše kao dinamička baza praksi i resursa, čineći inovacije vidljivim, primenljivim i dostupnim.

	Ovaj celovit, na učenicima usmeren i sistemski pristup čini Bravo škole pionirskim modelom koji pokazuje kako nacionalne inicijative mogu podstaći transformativno obrazovanje za održivost u okviru formalnog obrazovnog sistema.
Šta se može preneti na druge kontekste	Bravo škole nude prenosiv okvir koji se može efikasno prilagoditi drugim zemljama ili obrazovnim sistemima koji teže integraciji održivosti u formalno obrazovanje. Prvi prenosiv element jeste skalabilna i inkluzivna struktura programa. Osmišljen je tako da odgovara školama različitih veličina i resursa, bilo da su urbane ili ruralne, javne ili privatne. Ova univerzalnost osigurava jednakost i široko učešće — što je ključno za podsticanje sistemskih promena u obrazovanju. Zemlje koje žele da uvedu obrazovanje za održivi razvoj (ESD) mogu da primene model otvorenog poziva Bravo škola, koji podstiče angažovanje sa lokalnog nivoa uz centralizovanu podršku i priznanje. Druga prenosiva karakteristika jeste naglasak na projektno učenje koje vode sami učenici (praktično iskustvo). Umesto da nameće fiksni kurikulum, Bravo škole omogućavaju školama da same definišu izazove vezane za održivost i da predlože rešenja koja su relevantna za njihov kontekst. Ovo podstiče osećaj vlasništva i fleksibilnost — dve ključne vrednosti uspešnih obrazovnih reformi. Obrazovne vlasti u drugim sredinama mogu preuzeti ovaj model uz pružanje smernica, resursa i alata za vidljivost, dok istovremeno ostavljaju prostor za kreativnost i autonomiju na nivou škole. Još jedna visoko prilagodljiva komponenta jeste digitalna infrastruktura. Online platforma Bravo škola služi kao baza podataka, mrežni centar i prostor za izlaganje projekata, čime se olakšava vidljivost i učenje među vršnjacima. Ovaj format se može reprodukovati

	pomoću softverskih rešenja otvorenog koda ili prilagođenih aplikacija, omogućavajući nastavnicima i učenicima da razmenjuju prakse, grade mreže i pristupaju materijalima za podršku. Platforma takođe služi za praćenje i merenje uticaja, pružajući donosiocima odluka podatke o učešću i tematskim trendovima. Dimenzija javnog angažovanja — posebno kombinacija stručnog ocenjivanja i glasanja građana — predstavlja model za povezivanje obrazovanja sa demokratskim učešćem. Ovaj mehanizam podstiče osećaj zajedničke odgovornosti između škola i zajednice i pozicionira obrazovanje o održivosti kao javno dobro. Na kraju, integracija Ciljeva održivog razvoja (SDGs) kao tematske osnove čini Bravo škole globalno relevantnim. Njihovo usklađivanje sa Agendom 2030 omogućava prilagođavanje različitim nacionalnim prioritetima, a pritom zadržava doslednost sa međunarodnim okvirima. Ova kombinacija strukture, fleksibilnosti i vrednosti čini Bravo škole snažnim primerom prakse koju je moguće preneti u okviru globalnog pokreta za obrazovanje o održivosti.
Link	https://inactionforabetterworld.com/ - Zvanični vebisajt inicijative https://bravo-schools.inactionforabetterworld.com/bravo-schools-practices - Zvanični vebisajt inicijative

Naziv najbolje prakse	Revidirani Nacionalni Akcioni Plan za Cirkularnu Ekonomiju Grčke
Država	Grčka
Tip :	<u>Plan Političkih Akcija</u>
Godina implementacije (od 2020)	2021
Kontekst	

Opis početnog stanja

Pre uvođenja (revidiranog) Nacionalnog Akcionog Plana za Cirkularnu Ekonomiju 2021. godine, Grčka je prvenstveno funkcionisala po linearnom ekonomskom modelu, koji je karakterisala eksploatatorska i rasipnička proizvodnja i potrošnja. Prevladavajući model podrazumevao je vađenje sirovina, proizvodnju dobara, njihovu upotrebu i zatim odlaganje — bez sistematskog razmatranja ponovne upotrebe, reciklaže ili reintegracije u ekonomski ciklus. Ovakav neodrživ pristup doveo je do prekomerne eksploatacije prirodnih resursa, sve većeg zagađenja životne sredine i snažnog oslanjanja na deponovanje otpada.

Do 2020. godine, preko 80% komunalnog otpada u Grčkoj završavalo je na deponijama, dok je zemlja imala poteškoće u ispunjavanju ciljeva reciklaže postavljenih od strane Evropske unije. Ipak, u poslednjih 5,5 godina Grčka je uspela da smanji kazne koje je Sud pravde Evropske unije izricao zbog nelegalnih deponija za 70% — sa iznosima koji su u jednom trenutku dostizali i 3,6 miliona evra godišnje.

Reciklažna infrastruktura u Grčkoj bila je slabo razvijena i loše integrisana, posebno na opštinskom nivou, gde su sistemi za odvojeno prikupljanje, razvrstavanje i obradu otpada bili nedosledni ili potpuno odsutni. Javna svest o održivoj potrošnji bila je ograničena, a postojalo je vrlo malo podsticaja za proizvođače i potrošače da usvoje principe cirkularne ekonomije.

Šeme proširene odgovornosti proizvođača imale su usko definisan obuhvat i slabu primenu. Postojale su ozbiljne praznine u regulatornoj koordinaciji, naročito između nacionalnih i lokalnih vlasti, što je otežavalo sprovođenje integrisanih strategija cirkularne ekonomije. Inovacije u oblasti ekološkog dizajna i proizvodnje sa efikasnim korišćenjem resursa bile su retke u industriji, dok su tržišni mehanizmi za

	sekundarne sirovine bili fragmentisani ili potpuno odsutni. Izostanak sveobuhvatne nacionalne strategije dodatno je pogoršavao ove probleme. Bez jasnog političkog pravca, Grčkoj je pretila opasnost da još više poveća svoj ekološki otisak i propusti ključne prilike za usklađivanje sa Evropskim zelenim planom i Akcionim planom za cirkularnu ekonomiju EU. Nacionalna ekonomija, dodatno opterećena prethodnim finansijskim krizama i pandemijom COVID-19, bila je u hitnoj potrebi za regenerativnim i otpornim modelom razvoja koji bi zaštitio prirodne resurse, podstakao zelena radna mesta i ojačao dugoročnu konkurentnost kroz održivost.
Potrebe	Da bi Grčka uspešno prešla na model cirkularne ekonomije, bilo je neophodno rešiti čitav niz strukturnih, institucionalnih, ekonomskih i kulturnih nedostataka. Jedan od ključnih prioriteta bila je izrada koherentnog nacionalnog okvira koji bi ujedinio fragmentisane politike, obezbedio međuministarsku koordinaciju i pružio strateški pravac za sprovođenje cirkularnih praksi u svim ekonomskim sektorima. Bez sveobuhvatne politike, opštine, industrije i građani delovali su izolovano, što je dovodilo do neefikasnosti i nedostatka sinergije u naporima za održivost. Grčka je takođe morala značajno da unapredi rezultate u oblasti reciklaže, posebno u svetlu obaveza prema EU. Investicije u infrastrukturu za odvajanje otpada, tehnologije za obradu i modernizaciju logistike reciklaže bile su hitna potreba. Još jedan ključni izazov bilo je podizanje svesti građana i promena potrošačkog ponašanja. Većina građana imala je ograničeno razumevanje uticaja svojih navika na životnu sredinu, a postojalo je malo podsticaja za donošenje održivih izbora. Vlada je morala da razvije nacionalne obrazovne

	kampanje i podsticaje zasnovane na ponašanju kako bi angažovala pojedince i domaćinstva na smislen način. Šeme proširene odgovornosti proizvođača morale su da budu proširene kako po obuhvatu, tako i po stepenu sprovođenja, kako bi proizvođači preuzeli troškove ekoloških spoljašnjih efekata i bili podstaknuti da dizajniraju proizvode koji se mogu ponovo koristiti, popraviti ili reciklirati. U poslovnom sektoru bila je ključna potreba za finansijskim podsticajima i regulatornom podrškom kako bi se ohrabrilo usvajanje cirkularnih poslovnih modela, posebno među malim i srednjim preduzećima. Nedostajala je i podrška za inovacije, digitalizaciju i industrijsku simbiozu, što je zahtevalo značajna javna i privatna ulaganja. Na kraju, Grčkoj je bio potreban pouzdan sistem za praćenje i evaluaciju sa pokazateljima usklađenim sa metrikama EU, kako bi se pratili rezultati, informisale politike i obezbedila odgovornost. Rešavanje ovih potreba bilo je od suštinskog značaja ne samo za ispunjavanje ciljeva EU, već i za izgradnju otporne, niskokarbonske i konkurentne nacionalne ekonomije zasnovane na principima održivog razvoja.
Glavni ciljevi	

Glavni cilj ove strategije jeste uspostavljanje sveobuhvatnog i usklađenog političkog okvira koji omogućava sistematski prelazak sa linearnog na cirkularni ekonomski model.

Ova tranzicija zasniva se na stvaranju regenerativne, klimatski neutralne i resursno efikasne ekonomije, koja maksimizira vrednost proizvoda, materijala i resursa tako što ih zadržava u upotrebi što je duže moguće. Sveobuhvatni cilj Plana je da se principi cirkularnosti integrišu u svaku fazu ekonomskog ciklusa — od održivog dizajna proizvoda i proizvodnje sa efikasnim korišćenjem resursa, do odgovorne potrošnje, ponovne upotrebe, popravke i visokokvalitetne reciklaže. Plan daje prioritet ugradnji cirkularnih principa u kreiranje politika, poslovnu praksu i ponašanje potrošača, kako bi se smanjilo ekološko degradiranje, podstakla zelena inovacija i ojačala ekonomska otpornost.

U skladu sa Evropskim zelenim planom i ažuriranim Akcionim planom EU za cirkularnu ekonomiju, strateški cilj Grčke nije samo ekološki, već i socio-ekonomski: plan ima za cilj da podstakne otvaranje radnih mesta, posebno u zelenim industrijama, poveća konkurentnost grčkih preduzeća i ojača nacionalne kapacitete da odgovore na nestašicu resursa i globalne tržišne promene. Ovaj cilj je usko povezan sa klimatskim merama, jer smanjenje otpada i optimizacija korišćenja resursa direktno doprinose postizanju ciljeva smanjenja emisija.

Još jedan ključni element cilja Plana jeste uključivanje principa cirkularne ekonomije u sve nivoje upravljanja, uz osiguranje koordinacije između nacionalnih ministarstava, lokalnih

	samouprava, privatnog sektora i civilnog društva. Ovakav sistemski pristup promoviše kulturu saradnje i zajedničke odgovornosti. Ukratko, cilj Plana je da cirkularnost postane osnovna razvojna strategija Grčke, koja će zemlji omogućiti dugoročnu održivost, ispunjavanje zakonodavnih obaveza prema EU, i stvaranje inkluzivnih ekonomskih prilika, uz očuvanje prirodnog kapitala i biodiverziteta.
Adresirani izazovi	Glavni izazov na koji se ovaj Plan odnosi jeste duboko ukorenjen linearni ekonomski model koji je istorijski dominirao obrascima proizvodnje i potrošnje u zemlji. Taj model — zasnovan na vađenju sirovina, proizvodnji, upotrebi i odlaganju — doveo je do velike neefikasnosti u korišćenju resursa, prekomernog stvaranja otpada i prevelikog oslanjanja na deponovanje, dok su reciklaža i ponovna upotreba ostale znatno ispod ciljeva Evropske unije. Nedostatak integrisanih, strateških i dugoročnih nacionalnih politika dodatno je pogoršao situaciju, što je rezultiralo fragmentisanim naporima među ministarstvima, opštinama i privatnim akterima. Nedostaci u koordinaciji i izostanak koherentnih mehanizama za sprovođenje zakona otežali su čak i primenu postojećih propisa. Drugi ključni izazov jeste nizak nivo angažovanja i svesti javnosti o principima cirkularnosti. Građanima su nedostajali podsticaji i smernice za usvajanje održivih potrošačkih navika, a razdvajanje otpada na izvoru se primenjivalo nedosledno, naročito u ruralnim oblastima. Kulturna promena neophodna za prihvatanje popravke, ponovne upotrebe i produženja životnog veka proizvoda još uvek nije zaživela ni u svakodnevnom životu ni u obrazovnom sistemu.

	Ekonomsko i poslovno okruženje takođe je predstavljalo prepreku. Mala i srednja preduzeća, koja čine većinu grčke ekonomije, nisu imala ni finansijske kapacitete ni tehnička znanja za prelazak na cirkularne modele. Regulatorna neizvesnost, ograničen pristup finansiranju i nedostatak strukturnih podsticaja stvorili su nepovoljno okruženje za inovacije u oblasti ekološkog dizajna ili modela proizvoda kao usluge. Tehnološki izazovi dodatno su otežavali situaciju. Infrastruktura za upravljanje otpadom i reciklažu u Grčkoj bila je zastarela, decentralizovana i bez jedinstvenih standarda u različitim regionima. Sistemi za praćenje tokova materijala, procenu uticaja na životnu sredinu ili upravljanje sekundarnim sirovinama bili su fragmentisani ili nedovoljno razvijeni. Na kraju, izazov usklađivanja sa zakonodavstvom EU — poput obaveza iz Evropskog zelenog plana, Okvirne direktive o otpadu i Paketa o cirkularnoj ekonomiji — dodatno je pojačao pritisak da se sprovedu hitne i sistemske reforme. Akcioni plan stoga odgovara na više međusobno povezanih izazova koji obuhvataju upravljanje, infrastrukturu, ponašanje i dinamiku tržišta.
Opis najbolje prakse	
Sadržaj	(Revidirani) Nacionalni Akcioni Plan za Cirkularnu Ekonomiju Grčke strukturisan je oko sveobuhvatnog skupa mera koje obuhvataju kako strateške ciljeve, tako i praktične intervencije, podeljene u četiri glavna stuba: proizvodnja, potrošnja, upravljanje otpadom i šire tržišno okruženje. Svaki stub sadrži horizontalne i sektorski specifične aktivnosti osmišljene da preusmere nacionalnu ekonomiju sa linearnog na cirkularni model na koordinisan, inkluzivan i progresivan način.

U okviru stuba proizvodnje, Plan promoviše ekološki dizajn, održivi razvoj proizvoda i industrijsku simbiozu. Podstiče preduzeća da uključe ekološke kriterijume u ceo životni ciklus proizvoda — od vađenja sirovina do faze kraja upotrebe. Poseban naglasak stavljen je na podršku inovacijama i digitalnim alatima za praćenje i optimizaciju korišćenja resursa. Proizvođači se podstiču da usvajaju čistije tehnologije, koriste reciklirane materijale i dizajniraju proizvode koji se mogu ponovo koristiti, popravljati i reciklirati.

Stub potrošnje usmeren je na promenu ponašanja i donošenje informisanih odluka. Obuhvata kampanje za podizanje svesti građana i privrede, sisteme označavanja koji potrošačima pomažu da prepoznaju proizvode koji su ekološki prihvatljiviji, kao i obrazovne inicijative u školama i univerzitetima. Javne nabavke se transformišu kroz „zelene ugovore” i kriterijume održivosti kako bi odluke o državnim kupovinama bile usklađene sa principima cirkularne ekonomije.

Ilustracija 2: Stubovi Plana i Glavni Ciljevi

U okviru stuba upravljanja otpadom, aktivnosti su usmerene na prevenciju, smanjenje i adekvatno tretiranje otpada. To uključuje jačanje šema proširene odgovornosti proizvođača (EPR), unapređenje infrastrukture za odvajanje i prikupljanje otpada, kao i

	formiranje lokalnih mreža za ponovnu upotrebu i povraćaj materijala. Poseban akcenat stavljen je na smanjenje upotrebe plastike za jednokratnu upotrebu i bacanja hrane. Na kraju, stub tržišta fokusiran je na izgradnju održivog tržišta sekundarnih sirovina, mehanizme finansiranja za cirkularna preduzeća i uspostavljanje čvrstog okvira za praćenje i evaluaciju kroz pokazatelje cirkularnosti.
<i>Inovacija</i>	Plan predstavlja operative mehanizme i strukture podsticaja osmišljene na više nivoa i kroz različite sektore, koji omogućavaju i sistemsku transformaciju i praktičnu primenu. Ključna inovacija ogleda se u promociji ekološkog dizajna i razmišljanja u terminima životnog ciklusa proizvoda. Plan prevazilazi tradicionalne politike reciklaže tako što podstiče preduzeća da već u fazi dizajna stvaraju proizvode koji su dugotrajni, popravljivi i reciklabilni. Kroz konkretne smernice i finansijske podsticaje, podstiče se da proizvođači razmišljaju o uticaju svojih proizvoda nakon upotrebe, a potrošačima se omogućava da donose informisane i odgovorne odluke. Razvoj i obavezno proširivanje šema proširene odgovornosti proizvođača (EPR) kroz različite sektore predstavlja još jednu strukturnu inovaciju. Time što proizvođače čini odgovornima za ceo životni ciklus svojih proizvoda, Plan transformiše tradicionalne strukture troškova upravljanja otpadom i pomera fokus na rešenja „izvora problema“. Predloženi EPR mehanizmi prevazilaze ambalažu i obuhvataju električne uređaje, tekstil i građevinske materijale. U javnom sektoru, institucionalizacija zelenih javnih nabavki predstavlja progresivnu meru. Uvođenjem ekoloških kriterijuma u državne tendere, Grčka stvara stabilnu potražnju za cirkularnim proizvodima i

	uslugama, čime se stimuliše inovacija u privatnom sektoru. Ovakav pristup predstavlja inovaciju na strani potražnje koja dodatno podržava transformaciju tržišta. Digitalna inovacija takođe zauzima važno mesto, posebno kroz upotrebu sistema za praćenje i pokazatelja cirkularnosti. Ovi alati omogućavaju transparentno praćenje tokova materijala, informišu revizije politika i usklađuju nacionalni napredak sa ciljevima EU.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Jedna od najprilagodljivijih komponenti Plana jeste njegov integrisani model upravljanja, koji usklađuje sektorske politike u okviru zajedničkog okvira cirkularne ekonomije. Ovaj mehanizam međuministarske koordinacije obezbeđuje doslednost između ekoloških, industrijskih, ekonomskih i obrazovnih strategija. Zemlje koje se suočavaju sa fragmentisanim politikama mogu imati koristi od usvajanja takvih jedinstvenih okvira radi podsticanja usklađenosti i dugoročne vizije. Naglasak Plana na ekološki dizajn i razmišljanje u terminima životnog ciklusa proizvoda predstavlja još jednu univerzalno primenjivu karakteristiku. Smernice koje ohrabruju proizvođače da minimizuju uticaj na životnu sredinu u svakoj fazi životnog ciklusa proizvoda — uz dizajn koji omogućava ponovnu upotrebu, popravku i reciklažu — lako se mogu prilagoditi različitim regulatornim i industrijskim okruženjima. Ovi principi dizajna su tehnološki neutralni i mogu ih primeniti kako razvijene, tako i zemlje u razvoju koje žele da smanje količinu otpada i produže vek trajanja proizvoda. Takođe, strukturisani pristup Grčke prema šemama proširene odgovornosti proizvođača (EPR) predstavlja primenljiv model. Proširenjem EPR obaveza na nove

	sektore (npr. građevinski materijali, tekstil, elektronika), plan podstiče odgovornost od samog izvora. Zemlje sa nedovoljno razvijenim sistemima reciklaže mogu prilagoditi ove mere kako bi preneli ekološke troškove na proizvođače i podstakli ekoinovacije putem tržišnih podsticaja. Model zelenih javnih nabavki (GPP) koji je deo Plana takođe ima visoku prenosivost. Uspostavljanjem ekoloških kriterijuma za ugovore u javnom sektoru, stvara se zagarantovana potražnja za održivim proizvodima i uslugama, što može podstaći cirkularne inovacije kod dobavljača. Lokalne vlasti širom sveta mogu uvesti slične politike nabavki kako bi uvele cirkularne prakse u svakodnevno funkcionisanje. Pored toga, komunikaciona strategija Plana, koja povezuje kampanje za promenu ponašanja sa formalnim obrazovanjem, pruža komponentu „meke moći“ koju druge zemlje mogu iskoristiti za izgradnju poverenja i angažovanja javnosti. Na kraju, sistem za praćenje zasnovan na ključnim pokazateljima cirkularnosti, usklađen sa metodologijama Eurostata i EU, može se usvojiti i u drugim državama radi donošenja politika na osnovu podataka i međunarodne uporedivosti.
Link	• https://ypen.gov.gr/perivallon/kykliki-oikonomia/16052-2/ - Revidirani Nacionalni Akcioni Plan za Cirkularnu Ekonomiju (grčko Ministarstvo Energije i Životne Sredine, 2021) • https://www.naftemporiki.gr/green/climate/1719545/paranomes-chomateres-i-ellada-meiose-70-ta-pros-tima-toy-eyropaikoy-dikastirioy-tin-teleytaia-5etia/ - Ilegalne deponije u Grčkoj i smanjenje EU kazni, 2024. • https://www.opengov.gr/minenv/?p=11650 - Javna konsultacija – „Novi Akcioni Plan za Cirkularnu Ekonomiju – Putokaz“.

Naziv najbolje prakse	Master studije „Obrazovanje za životnu sredinu“, Univerzitet Egej
Država	Grčka
Tip :	<u>Nacionalno akreditovan postdiplomski program obrazovanja</u>
Godina implementacije (od 2020)	Ponovno odobren i važeći na osnovu vladine odluke do danas. Najavljen je novi ciklus za akademsku 2025/2026. godinu.
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	Pre uspostavljanja strukturisanih postdiplomskih studija iz oblasti obrazovanja za životnu sredinu, pristup Grčke ovoj temi bio je obeležen fragmentiranim naporima, izolovanim školskim programima i opštim nedostatkom institucionalne dubine. Iako je obrazovanje za životnu sredinu (OŽS) zvanično uvedeno u osnovne i srednje škole početkom 1990-ih, najčešće se realizovalo kroz vannastavne aktivnosti i kratkoročne inicijative nastavnika, a ne kao deo formalnog nastavnog plana i programa. Nastavnici koji su se bavili OŽS to su uglavnom činili bez specijalizovane obuke, oslanjajući se na ograničene resurse ili neformalne saradnje sa nevladinim organizacijama. Akademski putevi na univerzitetima koji su se eksplicitno bavili OŽS gotovo da nisu postojali ili su bili usko usmereni na prirodne nauke ili teoriju obrazovanja, bez podsticanja interdisciplinarnе integracije koju održivost zahteva. U celini, obrazovanje za životnu sredinu i/ili održivi razvoj bilo je dostupno studentima kroz osnovne studije poslednjih 20 godina, međutim, oni koji su učestvovali u tim programima često nisu stekli dovoljno specijalizovanog znanja, te je postdiplomski program bio logično rešenje za prevazilaženje tog problema.

<i>Potrebe</i>	Kreiranje master programa predstavljalo je odgovor na hitnu nacionalnu potrebu za profesionalizacijom i modernizacijom obrazovanja za životnu sredinu u Grčkoj. Iako je obrazovanje za životnu sredinu decenijama postojalo u grčkim školama, postojala je jasna praznina u specijalizovanom postdiplomskom obrazovanju koje bi spojilo pedagošku teoriju sa ekološkim naukama, etikom i praksama održivosti. Obrazovni sistem nije imao strukturisane akademske puteve za pripremu edukatora i istraživača koji bi mogli da se suoče sa složenim društveno-ekološkim izazovima 21. veka. Takođe je postojala potreba za usklađivanjem obrazovne prakse sa međunarodnim političkim okvirima kao što je Agenda UN 2030, a posebno sa ciljem održivog razvoja 4.7, koji predviđa osposobljavanje svih učenika znanjem i veštinama za promovisanje održivog razvoja. Pored pedagoškog domena, postojao je i sistemski zahtev: javne institucije su trebale stručnjake sa interdisciplinarnim znanjem koji bi mogli da podrže podizanje ekološke svesti, razvoj klimatskih politika i planiranje održivosti. Program je takođe imao za cilj da prevaziđe fragmentaciju postojećih obrazovnih inicijativa, obezbedi koherentnost, nacionalnu akreditaciju i priznanje na nivou obrazovne politike. Na kraju, odgovorio je i na sve veću potrebu samih prosvetnih radnika za daljim stručnim usavršavanjem, sticanjem novih veština i dubljim etičko-naučnim utemeljenjem u oblasti održivog obrazovanja.
<i>Glavni ciljevi</i>	Ova studija slučaja odnosi se na postdiplomsku specijalizaciju za profesionalce u oblasti Obrazovanja za životnu sredinu i održivi razvoj, u okviru obrazovnih nauka. Konkretno, fokusira se na obrazovanje i

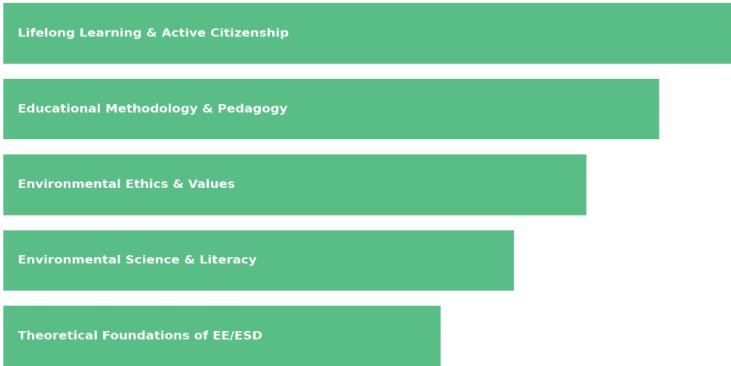
osposobljavanje kadrova za osmišljavanje, organizaciju, sprovođenje i evaluaciju programa obrazovanja za životnu sredinu (OŽS) u formalnim, neformalnim i informalnim obrazovnim kontekstima. Cilj programa jeste sistematsko istraživanje oblasti OŽS, radi dokumentovanja trenutnog stanja, generisanja novih ideja i razvoja inovativnih obrazovnih metoda i tehnika.

Program stavlja poseban akcenat na diseminaciju istraživačkih nalaza unutar obrazovnog sistema, društvenih institucija, ali i među svim akterima koji učestvuju u kreiranju, donošenju i praćenju odluka vezanih za zaštitu prirodnog, izgrađenog i kulturnog okruženja. To se ostvaruje kroz razvoj partnerstava sa istraživačkim institucijama i drugim organizacijama u Grčkoj i inostranstvu.

Glavni cilj postdiplomskog programa jeste da razvije i postavi temelje za novu generaciju edukatora, istraživača i stručnjaka koji mogu suštinski doprineti obrazovanju za životnu sredinu, održivom razvoju i građanskom angažmanu. Program ima za cilj da studentima pruži teorijska, metodološka i praktična znanja neophodna za osmišljavanje, sprovođenje i evaluaciju obrazovnih programa usmerenih ka ekološkoj svesti i održivosti.

Kombinujući pedagoške nauke sa ekološkom etikom, politikom i komunikacijom, program nudi celovito i interdisciplinarno akademsko iskustvo.

Takođe, program ima za cilj da kod studenata razvije vrednosti ekološke pravde, odgovornog građanstva i kritičkog mišljenja, pripremajući ih da budu lideri kako u učionicama, tako i u javnom diskursu. Obučavajući diplomce da deluju u formalnim, neformalnim i informalnim obrazovnim okruženjima, program direktno doprinosi nacionalnom obrazovnom sistemu, upravljanju životnom sredinom i kreiranju politika u Grčkoj.

	Main Pillars of the Master's in Environmental Education (University of the Aegean) <i>Ilustracija 2: Stubovi Master Programa</i>
Adresirani izazovi	Program odgovara na dvostruki skup izazova — obrazovne i društvene prirode. Sa obrazovne strane, Grčka je istorijski imala nedostatak koherentnog okvira za napredno osposobljavanje u oblasti obrazovanja za životnu sredinu i održivost, što je rezultiralo fragmentisanim praksama, nedovoljno kvalifikovanim kadrovima i nepovezanošću između političkih aspiracija i realnosti u učionicama. Nastavnici su često bili uskraćeni za pristup ažuriranim naučnim saznanjima, znanjima iz oblasti ekološke etike, kao i savremenim didaktičkim alatima prilagođenim konceptima održivosti. Sa društvene strane, zemlja se suočavala sa sve većim ekološkim degradiranjem, klimatskom anksioznošću kod mladih i niskim nivoom javne pismenosti kada su u pitanju teme održivosti. Postojala je hitna potreba za akademskim programima koji bi mogli da obrazuju stručnjake sa znanjem, kritičkim pristupom i pedagoškim veštinama potrebnim za suočavanje sa ovim složenim izazovima. Pored toga, nedostatak institucionalnih puteva na nacionalnom nivou za specijalizaciju u oblasti

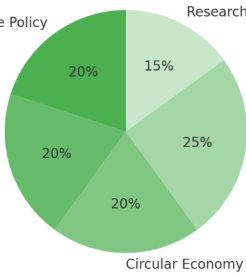
	obrazovanja za životnu sredinu ograničavao je sposobnost obrazovnog sistema da sistematski ugradi održivost u obrazovne politike.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Master program iz Obrazovanja za životnu sredinu na Univerzitetu Egej strukturisan je oko pet tematskih stubova: teorijski okviri obrazovanja za životnu sredinu i održivi razvoj, ekološke nauke i ekološka pismenost, ekološka etika i vrednosti, obrazovne metodologije i pedagogija, i celoživotno učenje za održivost. Ove oblasti su raspoređene kroz nastavne module, seminare i završni rad pod mentorstvom. Kurikulum uključuje interdisciplinarne kurseve kao što su „Ekološki problemi u svetlu održivog razvoja“, „Ekološka etika“, „Obrazovno planiranje i evaluacija“, „Komunikacija i obrazovanje za životnu sredinu“ i „Celoživotno učenje i aktivno građanstvo“. Studenti se osposobljavaju ne samo za podučavanje održivosti, već i za kritičko promišljanje uloge obrazovanja u oblikovanju ekoloških vrednosti i ponašanja. Program se realizuje u kombinovanom (blended learning) formatu i koristi savremene i višestране obrazovne alate kao što su studije slučaja, učenje zasnovano na scenarijima i projekti. Takođe uključuje snažnu istraživačku komponentu koja se završava master radom, u kojem studenti istražuju specijalizovane teme. One se često prepliću sa realnim izazovima, uključujući klimatsko obrazovanje, angažovanje zajednice, očuvanje biodiverziteta i ekološku pravdu. Program podržava integraciju formalnog i neformalnog učenja i podstiče saradnju sa školama, opštinama, nevladinim organizacijama i institucijama koje učestvuju u kreiranju politika.

<i>Inovacija</i>	Inovativni karakter ovog programa ogleda se u njegovoj potpuno interdisciplinarnoj strukturi, zvaničnom statusu u okviru nacionalne obrazovne politike i sposobnosti da poveže naučne, etičke i pedagoške dimenzije obrazovanja za životnu sredinu. Za razliku od tradicionalnih studija iz oblasti ekoloških nauka ili obrazovanja, ovaj program eksplicitno integriše obrazovanje zasnovano na vrednostima sa znanjem o životnoj sredini i građanskim angažmanom. Kursevi nisu izolovani, već su osmišljeni tako da međusobno deluju i podstiču razmišljanje u sistemima. Osnovna inovacija programa jeste uključivanje ekološke etike kao jednog od temeljnih stubova — ne kao dodatka, već kao centralnog okvira kroz koji polaznici analiziraju klimatske probleme, političke odluke i obrazovne strategije. Program takođe promovise celoživotno učenje i podržava edukatore koji rade kako u formalnim (školama), tako i u neformalnim (zajednicama i organizacijama civilnog društva) kontekstima. Takođe je usklađen sa savremenim obrazovnim trendovima, uključujući aktivne i iskustvene metode nastave, kao i digitalne alate za učenje. Još jedna inovacija programa je njegova strateška usklađenost sa međunarodnim agendama — uključujući Agendu 2030, Cilj održivog razvoja 4.7 i Globalni akcioni program UNESCO-a — dok istovremeno ostaje duboko ukorenjen u nacionalni obrazovni sistem. Na taj način, program funkcioniše kao hibridni model: akademski rigorozan, politički relevantan i društveno transformativan.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Ovaj postdiplomski program predstavlja model koji se može replicirati u visokoškolskim ustanovama i nacionalnim ministarstvima koja žele da uspostave

	koherentnu, u politiku integrisanu obuku u oblasti obrazovanja za životnu sredinu i održivi razvoj. Njegova najprenosivija komponenta jeste interdisciplinarni pristup — koji kombinuje pedagogiju, ekološke nauke, etiku i celoživotno učenje — i koji se može prilagoditi prioritetima drugih nacionalnih obrazovnih sistema. Dodatno, njegovo oslanjanje na nacionalno zakonodavstvo pokazuje kako obrazovanje za životnu sredinu može biti integrisano u centralizovani sistem upravljanja, a da se pritom ne ugrožavaju kreativnost i kritičko mišljenje. Naglasak programa na ekološkoj etici i obrazovanju zasnovanom na vrednostima predstavlja posebno relevantan model za društva koja se suočavaju sa ekološkom anksioznošću ili polarizacijom u vezi sa temama održivosti. Model kombinovanog učenja, koji obuhvata strukturisane module, istraživački rad i angažman u stvarnom svetu, takođe se može preneti na univerzitete koji žele da razviju slične postdiplomske programe bez potrebe za obimnom fizičkom infrastrukturom. Na kraju, bliska veza između akademskog istraživanja i javnih obrazovnih politika otvara put za institucionalni dijalog koji može koristiti i drugim regijama koje teže da premoste jaz između visokog obrazovanja i upravljanja u oblasti životne sredine.
Link	• http://www-tepaes.rhodes.aegean.gr/pms-pe/default.aspx - Zvanični veb-sajt Master programa • https://www.aegean.gr/postgraduate/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7 - Opis programa • https://www.eduguide.gr/grad/prokiryksi/panepistimio-aigaiou-perivallontiki-ekpaideusi%2C16?utm_source=chatgpt.com

Naziv najbolje prakse	Master akademske studije iz oblasti Upravljanja životnom sredinom i održivosti, Međunarodni helenski univerzitet
Država	Grčka
Tip :	<u>Postdiplomski studijski program na nacionalnom nivou (formalno visoko obrazovanje, usklađen sa politikama)</u>
Godina implementacije (od 2020)	U toku i ažuriran za akademsku 2024–2025. godinu (prvobitno pokrenut pre 2020. godine, ali revidiran u okviru Bolonjskog procesa i sproveden tokom perioda 2020–2024).
Kontekst	
<i>Opis početnog stanja</i>	Ovaj master program razvijen je od strane Odeljenja za nauku i tehnologiju Međunarodnog helenskog univerziteta (IHU), jedinog državnog univerziteta u Grčkoj koji nudi programe isključivo na engleskom jeziku. Program odražava sve veći nacionalni i evropski angažman u borbi protiv klimatskih promena, ekološke degradacije i za održivi razvoj putem specijalizovanog obrazovanja. Smešten je u okvirima Evropskog zelenog plana, Akcionog plana za cirkularnu ekonomiju EU i Grčke, kao i Agende 2030 za održivi razvoj. Grčka je pod sve većim pritiskom da svoju ekološku politiku i ekonomski model uskladi sa principima održivosti, uključujući i obrazovni sektor. Ovaj postdiplomski program osmišljen je s ciljem da obrazuje stručnjake sposobne da vode i upravljaju procesom zelene tranzicije. Program funkcioniše u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i akreditovan je u okviru grčkog sistema upravljanja visokim obrazovanjem, što mu obezbeđuje akademsku legitimnost i usklađenost sa javnim politikama. Namenjen je da odgovori ne samo na potrebe tržišta rada, već i na strateške ciljeve održivosti Grčke, dajući doprinos prilagođavanju klimatskim promenama, zaštititi

	biodiverziteta, održivom korišćenju resursa i strategijama cirkularne ekonomije. .
<i>Potrebe</i>	Pre uvođenja ovog programa, postdiplomske ponude u Grčkoj vezane za pitanja životne sredine bile su uglavnom fragmentisane — ili su bile deo opštih naučnih studija, ili usko fokusirane na specifične oblasti poput inženjerstva ili ekologije. Nedostajali su integrisani obrazovni modeli koji bi obuhvatili nauke o životnoj sredini, upravljanje održivošću, klimatske politike i zelenu preduzetničku praksu. Takođe, većina grčkih postdiplomskih programa iz ovih oblasti bila je izvođena na grčkom jeziku, što je ograničavalo pristup međunarodnim studentima i stručnjacima koji rade u sektorima održivosti, a ne govore grčki jezik. Kako su klimatske politike postajale centralna komponenta upravljanja i na nacionalnom i na nivou EU, postalo je jasno da postoji obrazovna i profesionalna praznina u obrazovanju kadrova koji poseduju i naučne i menadžerske kompetencije za rešavanje izazova održivosti putem interdisciplinarnih i na dokazima zasnovanih rešenja.
<i>Glavni ciljevi</i>	Postojala je jasna potreba za master programom na engleskom jeziku, međunarodne orijentacije, koji bi odgovorio na savremene izazove iz oblasti zaštite životne sredine i održivosti, sa multidisciplinarnim i primenjenim fokusom. Grčka, kao članica Evropske unije, ima obavezu da sprovodi politike održivosti i ublažavanja klimatskih promena, što zahteva jačanje kapaciteta u javnom i privatnom sektoru. Tržištu su bili potrebni stručnjaci koji mogu da vode planove upravljanja životnom sredinom, sprovedu procene uticaja, razumeju pravne okvire i integrišu strategije cirkularne ekonomije kako u javnoj upravi, tako i u poslovnom sektoru. Istovremeno, diplomcima

	je bila neophodna obuka u savremenim alatima — poput modeliranja ekoloških rizika, analize životnog ciklusa, izveštavanja o održivosti i usklađenosti sa propisima — u kombinaciji sa snažnom etičkom i naučnom osnovom. Program je osmišljen kao odgovor na dvostruku potrebu: unapređenje naučnih znanja i jačanje praktičnih veština u oblasti upravljanja životnom sredinom. <table border="1"> <caption>Glavni stubovi master programa</caption> <thead> <tr> <th>Stub</th> <th>Procent</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Sustainable Development & Climate Policy</td> <td>20%</td> </tr> <tr> <td>Research & Professional Practice</td> <td>15%</td> </tr> <tr> <td>Environmental Law & Governance</td> <td>20%</td> </tr> <tr> <td>Environmental Management Systems & Tools</td> <td>25%</td> </tr> <tr> <td>Circular Economy & Environmental Economics</td> <td>20%</td> </tr> </tbody> </table> <i>Ilustracija 5: Glavni stubovi master programa.</i>	Stub	Procent	Sustainable Development & Climate Policy	20%	Research & Professional Practice	15%	Environmental Law & Governance	20%	Environmental Management Systems & Tools	25%	Circular Economy & Environmental Economics	20%
Stub	Procent												
Sustainable Development & Climate Policy	20%												
Research & Professional Practice	15%												
Environmental Law & Governance	20%												
Environmental Management Systems & Tools	25%												
Circular Economy & Environmental Economics	20%												
Adresirani izazovi	Glavni cilj ovog master programa jeste obrazovanje i osposobljavanje stručnjaka koji će delovati kao nosioci održivosti u svojim organizacijama i zajednicama. Program ima za cilj da studentima obezbedi najsavremenija znanja i praktične alate iz oblasti nauke o životnoj sredini, ekološke ekonomije, cirkularne ekonomije, održivog razvoja, kao i ekološkog prava i upravljanja. Jedan od ključnih ciljeva jeste pružanje čvrste osnove diplomcima za osmišljavanje, sprovođenje i evaluaciju strategija održivosti, ekoloških revizija i političkih intervencija koje podržavaju ciljeve održivog razvoja na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou. Pored toga, program daje prioritet razvoju liderskih veština,												

	strateškog razmišljanja i sposobnosti za rad u međusektorskim i multidisciplinarnim timovima.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Kurikulum se sastoji od strukturiranog dvosemestralnog programa i izrade master teze. Ključni predmeti uključuju: • Održivi razvoj i klimatske promene • Ekološko pravo i politika • Ekološka ekonomija i cirkularna ekonomija • Društvena odgovornost preduzeća • Sistemi i standardi upravljanja životnom sredinom (ISO 14001, EMAS) • Analiza životnog ciklusa i procena uticaja na životnu sredinu • Tehnologije obnovljivih izvora energije • Metodologija istraživanja u naukama o životnoj sredini Izborni predmeti obuhvataju teme poput upravljanja vodnim resursima, očuvanja biodiverziteta, održive poljoprivrede i ekološkog preduzetništva. Završna teza omogućava studentima da primene istraživačke metodologije i menadžerske alate na konkretan problem održivosti, pružajući istovremeno akademsku dubinu i profesionalnu relevantnost.
<i>Inovacija</i>	Najznačajnija inovacija ovog programa jeste njegova integrisana, praktično orijentisana i sa politikama usklađena koncepcija. Za razliku od tradicionalnih akademskih studija, ovaj master program kombinuje tehnička znanja sa menadžerskom i pravnom ekspertizom, pripremajući studente da direktno rade u okviru okvira održivosti kao što su Evropski zeleni plan i Ciljevi održivog razvoja (SDGs). Program stavlja poseban akcenat na primenjene alate i sisteme za

	podršku odlučivanju (npr. LCA – analiza životnog ciklusa, EIA – procena uticaja na životnu sredinu, EMS – sistemi upravljanja životnom sredinom), omogućavajući studentima da steknu praktične veštine. Takođe, ovaj program je jedan od retkih master programa iz oblasti održivosti na engleskom jeziku koje nudi javni univerzitet u Grčkoj, čime se proširuje pristup obrazovanju i podstiče međunarodna saradnja. Kurikulum je osmišljen tako da se brzo prilagođava novim direktivama EU, potrebama tržišta i tehnološkim promenama. Dodatno, saradnja sa privredom i ekološkim institucijama povezuje učenje sa stvarnim izazovima, čime se unapređuje zapošljivost studenata i njihov konkretan doprinos održivosti.
Šta se može preneti na druge kontekste	Ovaj master program predstavlja model koji se može replicirati u zemljama ili na univerzitetima koji žele da modernizuju svoje obrazovne ponude u oblasti zaštite životne sredine integracijom nauke o održivosti sa primenjenim menadžmentom i politikom. Njegova modularna i interdisciplinarna struktura omogućava lako prilagođavanje lokalnim kontekstima. Izvođenje nastave na engleskom jeziku čini ga primerom dobre prakse za međunarodnu saradnju i mobilnost. Fokus programa na zapošljivost, primenljivost u realnim situacijama i usklađenost sa aktuelnim politikama EU čini ga relevantnim predloškom za visokoobrazovne institucije u zemljama u tranziciji, posebno u mediteranskom, balkanskom i MENA regionu. Struktura koja kombinuje obavezne i izborne kurseve, uz mogućnost istraživačkih praksi i stručnih stažiranja, može se lako primeniti i u drugim akademskim sistemima koji žele da ojačaju svoje obrazovne kapacitete u oblasti održivog razvoja.

Link	https://st.ihu.gr/studies/postgraduate/ems#admissions – Zvanična veb-stranica programa i postavljeni studentski priručnik.
------	--

Naziv najbolje prakse	Nacionalni Zakon o klimi 4936/2022 – „Tranzicija ka klimatskoj neutralnosti i prilagođavanje klimatskim promenama“
Država	Grčka
Tip :	<u>Nacionalni zakon / nacionalna strategija (pravno obavezujući okvir za upravljanje klimom i životnom sredinom)</u>
Godina implementacije (od 2020)	2022 (objavljen u Službenom glasniku A' 105/27.05.2022)
Kontekst	
Opis početnog stanja	Pre usvajanja Nacionalnog zakona o klimi, Grčka nije imala pravno obavezujući okvir koji bi ujedinio ublažavanje klimatskih promena i prilagođavanje tim promenama pod jedinstvenom političkom strategijom. Klimatske aktivnosti bile su rasute kroz različite strategije pojedinačnih ministarstava (energetika, saobraćaj, zaštita životne sredine), bez koherentnosti, vremenskih okvira ili mehanizama za sprovođenje. Iako je Grčka učestvovala u klimatskim naporima EU i međunarodnim sporazumima, domaća implementacija se uglavnom oslanjala na neobavezujuće planove, što je dovodilo do političke inertnosti i regulatorne neizvesnosti. Pored toga, iako su regionalne i lokalne vlasti imale sve veće nadležnosti u oblasti ekološkog planiranja, nisu imale zakonske obaveze u vezi sa klimatskim politikama niti konzistentnu institucionalnu podršku. Energetski sektor je ostajao delimično zavistan od lignita i prirodnog gasa, a koordinacija između mera za

	prilagođavanje klimatskim promenama (npr. za poplave, nestašicu vode) i mera za njihovo ublažavanje (npr. elektrifikacija saobraćaja) bila je nedovoljna. Klimatska ranjivost Grčke, naročito u sektorima kao što su turizam i poljoprivreda, dodatno je isticala hitnost potrebe za centralizovanim, obavezujućim i strateški usmerenim zakonskim aktom koji bi obezbedio održivu tranziciju.
Potrebe	Najurgentnija potreba bila je objedinjavanje ublažavanja klimatskih promena i prilagođavanja u jedinstven zakonodavni instrument koji bi usmeravao nacionalnu politiku do 2050. godine. To je podrazumevalo postavljanje međufaznih ciljeva za smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte (do 2030. i 2040. godine), kao i definisanje odgovornosti po sektorima i administrativnim nivoima. Zemlji su bili potrebni institucionalni alati kao što su karbonsko budžetiranje, sistemi ranog upozoravanja i mehanizmi naučnog savetovanja, kako bi se obezbedila kontinuitet politika i odgovornost aktera. Takođe je bio neophodan zakonodavni oslonac za koordinaciju javnih i privatnih investicija, usklađenost sa uslovima za dobijanje sredstava iz fondova EU i strukturisanje javnih kampanja informisanja. Dodatno, opštine i decentralizovane administracije morale su dobiti jasne obaveze da klimatske ciljeve integrišu u prostorno i razvojno planiranje. Bez takvog okvira, Grčka je rizikovala neusklađenost sa zakonodavstvom EU, umanjen pristup finansiranju i rastuće klimatski izazvane troškove u oblastima infrastrukture, biodiverziteta, zdravlja i ekonomije.

<i>Glavni ciljevi</i>	Primarni cilj Zakona 4936/2022 jeste da Grčku postavi na pravno obavezujuću putanju ka klimatskoj neutralnosti do 2050. godine. To podrazumeva definisanje međufaznih ciljeva — do 2030. smanjenje neto emisija gasova sa efektom staklene bašte za 55% u odnosu na 1990. godinu, a do 2040. za 80% — kao i integraciju klimatskih pitanja u sve nivoe upravljanja i sektore javne politike. Zakon uvodi sistemske mehanizme kao što su nacionalni klimatski budžet, opštinski planovi za ublažavanje klimatskih promena, sektorske tranzicione strategije i monitoring emisija po sektorima. Takođe ima za cilj da ojača kapacitete za prilagođavanje klimatskim promenama institucionalizacijom Nacionalnih i Regionalnih planova adaptacije, koji se integrišu sa sistemima prostornog planiranja i civilne zaštite. Zakon uspostavlja mehanizme koordinacije, odgovornosti i participacije, uključujući osnivanje Naučnog klimatskog saveta i formalne cikluse izveštavanja prema Parlamentu. Pored ciljeva vezanih za emisije, zakon teži da omogući pravednu tranziciju, podrži siromašnije i ranjive regione (npr. one koji zavise od lignita) i ugradi klimatsku otpornost u urbano planiranje i energetske sisteme.
<i>Adresirani izazovi</i>	Zakon se bavi višestrukim i međusobno povezanim izazovima: (1) nedostatkom centralizovanog i obavezujućeg pravnog mehanizma za klimatsku akciju; (2) institucionalnom fragmentacijom između sektora i upravnih nivoa; (3) ranjivošću Grčke na klimatske posledice poput požara, poplava i gubitka biodiverziteta; (4) nedovoljnom usklađenošću sa klimatskim ciljevima EU za 2030. i 2050. Godinu; (5) preprekama za pristup EU fondovima za klimu zbog slabih domaćih institucionalnih okvira.

	Zakon ove izazove rešava obavezivanjem na izradu nacionalnih i lokalnih akcionih planova, uspostavljanjem okvira za karbonsko budžetiranje, omogućavanjem dekarbonizacije po sektorima (npr. energetika, transport), i uvođenjem obaveze da opštine pripreme inventare emisija i strategije prilagođavanja. Zakon takođe odgovara na potrebu za snažnijim sistemima za prikupljanje podataka, ranim upozoravanjem i javnim informisanjem o klimatskim rizicima i merama odgovora.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Ključni sadržaji Zakona 4936/2022 uključuju: • Pravno obavezujuće ciljeve: smanjenje emisija za 55% do 2030, za 80% do 2040, i klimatska neutralnost do 2050. godine. • Tranzicione mape puta po sektorima sa visokim emisijama. • Karbonske budžete i okvire za obračun emisija gasova sa efektom staklene bašte. • Nacionalne i Regionalne planove adaptacije integrisane sa mehanizmima civilne zaštite. • Klimatske obaveze za opštine i regionalne vlasti. • Institucionalizaciju Naučnog klimatskog saveta. • Izveštavanje Parlamentu o učinku u smanjenju emisija. • Mere za čisti transport, energetska efikasnost zgrada i postepeno ukidanje fosilnih goriva. • Pravni okvir za klimatski prihvatljive javne nabavke i planiranje investicija.
<i>Inovacija</i>	Ovo je prvi zakon u Grčkoj koji klimatsku neutralnost čini pravno obavezujućom. Uvodi karbonsko budžetiranje, obaveze za upravljanje na više nivoa i telo za naučni nadzor — elemente koji su do sada bili odsutni iz grčke klimatske politike. Njegova inovacija

	leži u tome što pravno kodifikuje i ublažavanje i prilagođavanje klimatskim promenama u jedinstvenoj strukturi, uz nametanje kvantifikovanih vremenskih rokova i sektorskih odgovornosti. Za razliku od prethodnih politika, zakon proširuje odgovornost i na opštine, koje su sada obavezne da prikupljaju podatke, izrađuju lokalne klimatske planove i uključuju javnost. Takođe uvodi mehanizme sprovođenja koji su povezani sa odobravanjem investicija i planova, čime se osigurava poštovanje propisa. Zakon je usklađen sa Evropskim zelenim planom, ali zadržava nacionalno prilagođene instrumente (npr. indikatore prilagođavanja za mediteranske ekosisteme).
Šta se može preneti na druge kontekste	Grčki Zakon o klimi predstavlja prenosiv model za zemlje EU i van EU koje žele da operacionalizuju klimatsku neutralnost u kontekstu mediteranskog regiona ili decentralizovanog sistema upravljanja. Njegova integracija obaveza opština, karbonskih budžeta i nacionalnih planova prilagođavanja lako je primenljiva u drugim zemljama sa fragmentiranim administrativnim strukturama. Osnivanje Naučnog saveta koji nezavisno izveštava Parlament predstavlja dobru praksu za transparentnost i nadzor bez političkog uticaja. Povezivanje klimatskih obaveza sa drugim politikama (transport, javne nabavke, obrazovanje) podstiče njihovu integraciju u širi sistem upravljanja i može biti usvojeno i u drugim državama. Zakon takođe pokazuje kako male i srednje zemlje mogu sprovesti EU Zakon o klimi u domaćem kontekstu kroz donošenje pravno obavezujućih i primenljivih nacionalnih okvira.
Link	https://civilprotection.gov.gr/sites/default/files/2023-01/%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE

	%BA%CF%8C%CF%82%20%CE%9A%CE%BB%CE%B9%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82%20%CE%9D%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82%204936_2022.pdf – Zvanični dokumenti / opis zakona.
--	--

Naziv najbolje prakse	Solarna energija u školama – Pilot projekti
Zemlja	Srbija
Tip:	Obnovljivi izvori energije / Pilot u obrazovanju / Infrastrukturna i kurikularna inovacija
Godina implementacije (od 2020)	2021-2023
Kontekst	
<i>Opis početne situacije</i>	Pre 2021. godine, većina škola u Srbiji oslanjala se na konvencionalne izvore energije i imala je malo ili nimalo kontakta s praktičnom upotrebom obnovljivih izvora energije. Iako su ekološke teme bile prisutne u nastavnim planovima i programima, škole su uglavnom bile lišene konkretnih prikaza zelenih tehnologija, poput solarne energije.
<i>Potrebe</i>	Postojala je izražena potreba za modernizacijom školske infrastrukture i smanjenjem troškova energije, uz istovremeno unapređenje obrazovnog sadržaja koji se odnosi na obnovljive izvore energije i klimatske promene. Učenicima su bile potrebne prilike da povežu teorijska znanja sa praktičnim, održivim tehnologijama iz stvarnog sveta.
<i>Glavni ciljevi</i>	Smanjiti potrošnju energije u školama korišćenjem solarne energije, istovremeno koristeći instalacije kao interaktivne obrazovne alate za nastavu o održivosti, energetske efikasnosti i ekološkoj odgovornosti.
<i>Adresirani izazovi</i>	Ova praksa je odgovorila i na infrastrukturni izazov zastarelih, neefikasnih energetskih sistema u školama i na obrazovni izazov poučavanja složenih ekoloških i tehnoloških pojmova bez praktične primene.
Opis najbolje prakse	

<i>Sadržaj</i>	Uz podršku Pokrajinskog sekretarijata za energetiku u Vojvodini i lokalnih opština, pilot škole su opremljene solarnim panelima i sistemima za praćenje. Projekat je takođe obuhvatio integraciju podataka o solarnoj energiji u nastavu iz nauke i tehnologije, omogućavajući učenicima da posmatraju i analiziraju proizvodnju energije i uštede u realnom vremenu.
<i>Inovacija</i>	Osnovna inovacija leži u dvonamenskom pristupu: modernizaciji školskih zgrada solarnom infrastrukturuom, uz istovremeno uključivanje tih sistema u nastavne aktivnosti. Učenici su mogli da prate potrošnju energije, uporede je sa tradicionalnim izvorima i istraže kako zelena energija funkcioniše u praksi. Time je stvoreno interaktivno, STEM-orijentisano obrazovno iskustvo.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Ovaj model je visoko skalabilan i prenosiv, naročito u kontekstima gde su potrebni i ušteda energije i klimatsko obrazovanje. Škole u drugim zemljama ili regionima mogu da repliciraju ovaj pristup kroz partnerstvo sa lokalnim energetske institucijama ili kompanijama iz oblasti zelene tehnologije, pretvarajući školske zgrade u žive laboratorije za obrazovanje o održivosti.
Link	https://www.mre.gov.rs/vest/sr/2517/djedovic-handanovic-solarni-paneli-u-skolama-dobar-primer-mladima-o-stednji-energije-i-brizi-za-zivotnu-sredinu.php

Naziv najbolje prakse	Zeleni umetnički inkubator – Ozelenjavanje kulturnog sektora
Zemlja	Srbija
Tip:	Neformalni obrazovni i program za jačanje kapaciteta, namenjen profesionalcima u umetnosti i kulturi.
Godina implementacije (od 2020)	2022 - U toku
Kontekst	
<i>Opis početne situacije</i>	Početkom 2020-ih, klimatske promene su bile jedva prisutne u javnom diskursu u Srbiji, a kulturni sektor je

	pokazivao mali nivo svesti ili angažovanja po pitanjima zaštite životne sredine. Umetnička zajednica je oskudevala u znanju o ekološki prihvatljivim praksama, a teme životne sredine nisu bile zastupljene u umetničkim programima. Postojao je prepoznat razmak u korišćenju potencijala kulture za klimatsko zagovaranje.
<i>Potrebe</i>	Inicijativa je proizašla iz potrebe da se smanji ekološki otisak kulturnih institucija (pozorišta, muzeja, festivala itd.) i da se umetnost iskoristi kao sredstvo za podizanje javne svesti o klimatskim promenama. Umetničkim organizacijama bila je potrebna podrška u vidu smernica, veština i mreža kako bi usvojile zelene prakse (npr. energetska efikasnost u produkciji, održive materijale, smanjenje otpada) i kako bi sa sigurnošću mogle da se bave ekološkim temama u svom radu.
<i>Glavni ciljevi</i>	Green Art Incubator ima za cilj da "ozeleni" sektor umetnosti i kulture u Srbiji – kako u načinu na koji se umetnost proizvodi, tako i u njenoj moći da utiče na društvo. Njegovi dvostruki ciljevi su: (1) da podstakne kulturne organizacije i umetnike da pređu na održivo, ekološki prihvatljivo upravljanje i produkcione prakse i (2) da pozicionira kulturu kao agenta promene koji obrazuje i angažuje javnost po pitanjima ekološke održivosti.
<i>Adresirani izazovi</i>	Projekat odgovara na slab institucionalni odgovor na klimatske izazove u Srbiji aktiviranjem nove domene – kulture – da se priključi zelenoj tranziciji. Bavi se izazovima kao što su odsustvo zelenih standarda u upravljanju umetničkim institucijama, nedostatak sadržaja o klimatskim temama u kulturnim programima i šira ravnodušnost građana i institucija prema klimatskoj krizi. Fokusiranjem na kreativni sektor, projekat uvodi klimatsku akciju u oblast koja tradicionalno nije bila uključena u ekološke diskusije.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Research & mapping of museums, theaters, festivals and others to assess their sustainability practices. A

	digital resource platform for green transformation in the arts, and courses by local and international experts, educating cultural workers in topics like energy efficiency in theaters, sustainable set design, eco-friendly event management, etc. Development of innovative e-toolkits ("green production guides") tailored to arts and heritage fields – providing creative methods for climate adaptation, waste reduction, greener marketing and audience engagement in sustainability. Networking and an informal green arts network.
<i>Inovacija</i>	Ova inicijativa je inovativna jer povezuje dve tradicionalno odvojene oblasti. Ozelenjavanje umetnosti predstavlja nov pristup u Srbiji, gde muzeji, pozorišta ili filmski studiji ranije nisu koristili alate poput praćenja ugljeničnog otiska ili održivog scenografskog dizajna. Pristup Inkubatora, koji uključuje izradu specijalizovanih priručnika i obuka prilagođenih kulturnom sektoru, oslanja se na umetničko razmišljanje kao sredstvo za rešavanje ekoloških problema. Takođe uvodi novu formu zagovaranja: umetnike kao prenosioce poruke o klimatskoj krizi, koji mogu dopreti do publike na emotivniji i maštovitiji način. Format projekta može poslužiti kao model za druge zemlje koje žele da uključe kreativne industrije u održivi razvoj.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Projekat je razvio resurse (digitalnu platformu, priručnike, preporuke za javne politike) koji se mogu koristiti ili prilagoditi u različitim kontekstima. Njegov koncept „Zelenog umetničkog inkubatora“ je prenosiv. Uspeh inicijative u Srbiji već se deli regionalno – Inkubator je, na primer, doprineo studiji British Council-a o klimatskim promenama i umetnosti na Zapadnom Balkanu, pomažući u širenju dobrih praksi van Srbije. Takođe, njegov element umrežavanja i događaji otvoreni za javnost (poput Climate Art Hub tokom Evropske nedelje zelene diplomatije) mogu se reprodukovati kako bi se podstakao dijalog između

	umetnika, donosioca odluka i ekoloških stručnjaka u drugim zemljama.
Link	https://greenartincubator.org/

Naziv najbolje prakse	WWF "Climate Heroes" Youth Project
Zemlja	Srbija
Tip:	Neformalni obrazovni i osnažujući program za mlade, vođen od strane Svetskog fonda za prirodu (WWF), u saradnji sa lokalnim organizacijama civilnog društva
Godina implementacije (od 2020)	2021-2022
Kontekst	
<i>Opis početne situacije</i>	Ankete su pokazale da, iako je većina mladih u Srbiji svesna klimatskih promena kao globalnog problema, vrlo malo njih je lično uključeno u klimatske akcije. U regionalnoj anketi iz 2021. godine, samo oko 19% mladih u Centralnoj i Istočnoj Evropi opisalo je sebe kao aktivne po pitanju klimatskih pitanja, a velika većina nikada nije učestvovala ni u jednoj inicijativi povezanoj sa klimom.
<i>Potrebe</i>	Ključna potreba bila je da se opšta svest pretvori u konkretne akcije. Mladima je potrebno obrazovanje o klimatskoj krizi koje prevazilazi naučne činjenice – uključujući obuke iz liderstva, upravljanja projektima, zagovaranja i komunikacije – kako bi bili osnaženi da vode inicijative održivosti. Program je takođe imao za cilj da izgradi mrežu vršnjaka kako se mladi entuzijasti po pitanju klime ne bi osećali izolovano. U suštini, cilj je bio da se mladima obezbede znanje, veštine i podrška kako bi postali „klimatski heroji“ u svojim zajednicama.
<i>Glavni ciljevi</i>	Glavni cilj projekta „Klimatski heroji“ bio je da se stvore mladi klimatski lideri kroz podizanje svesti o klimatskoj krizi i osnaživanje mladih veštinama za sprovođenje promena na lokalnom nivou. Učesnici (uzrasta od 15 do 24 godine) su učili o temama vezanim za klimu i održivost (kao što su prekomerna potrošnja, obnovljivi

	izvori energije, povezanost biodiverziteta i klime) i razvijali sopstvene mini-projekte za rešavanje tih problema. Krajnji cilj bio je da se obučeni mladi ljudi pretvore u ambasadore planete, koji će inspirisati i edukovati svoje vršnjake da usvoje održiviji stil života i aktivnije učestvuju u društvenim akcijama.
<i>Adresirani izazovi</i>	Projekat se bavio nedostatkom angažovanja mladih u klimatskim akcijama i nedostatkom praktičnog obrazovanja o životnoj sredini za tinejdžere. Klimatske promene često mogu delovati previše apstraktno ili politički obojeno; ova inicijativa ih je razložila na konkretne aktivnosti koje mladi mogu da preduzmu, čime se suprotstavila osećaju nemoći. Takođe je rešavala problem dezinformacija i ravnodušnosti, podstičući kritičko razmišljanje i pokazujući mladima kako mogu uticati na druge i uključiti se u dijalog sa donosiocima odluka na lokalnom nivou.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Istraživanje i mapiranje muzeja, pozorišta, festivala i drugih institucija kako bi se procenile njihove prakse održivosti. Digitalna platforma resursa za zelenu transformaciju u umetnosti, kao i kursevi koje drže lokalni i međunarodni stručnjaci, namenjeni obrazovanju kulturnih radnika u temama poput energetske efikasnosti u pozorištima, održivog dizajna scenografije, ekološki prihvatljivog upravljanja događajima, itd. Razvoj inovativnih elektronskih alata ("zeleni vodiči za produkciju") prilagođenih umetničkom i nasleđem sektoru – koji pružaju kreativne metode za klimatsku adaptaciju, smanjenje otpada, zeleniji marketing i uključivanje publike u održivost. Umrežavanje i formiranje neformalne mreže za zelenu umetnost.
<i>Inovacija</i>	Inovativni aspekt projekta „Klimatski heroji“ ogleda se u pristupu koji je vođen od strane mladih. Umesto kampanje obrazovanja odozgo nadole, projekat je osnažio mlade da preuzmu vodeću ulogu. Kombinovao je izgradnju kapaciteta sa akcijom, obezbeđujući da se

	znanje odmah primeni u praksi – što predstavlja snažan obrazovni model. Takođe je imao prekogranični karakter, što je retkost među omladinskim programima u oblasti životne sredine; povezivanjem mladih iz više zemalja, podsticao je osećaj šire zajednice i zajedničkog cilja koji prevazilazi nacionalne granice. Uključivanje sociološkog istraživanja radi razumevanja stavova mladih (i prilagođavanja programa tim saznanjima) bila je pametna inovacija zasnovana na dokazima. Kreiranje mreže vršnjaka „klimatskih heroja“ koji mogu inspirisati druge predstavlja inovativan zaokret u klimatskom obrazovanju, efektivno stvarajući mlade uzore.
Šta se može preneti na druge kontekste	Ovaj model je prenosiv. Bilo koja zemlja ili nevladina organizacija može usvojiti priručnik i vodič koji je razvio WWF kako bi sprovela slične programe osnaživanja mladih. Struktura projekta (radionice + vođeni mini-projekti + takmičenje + forum) pruža šablon koji se može ponoviti i prilagoditi različitim razmerama i temama. Već sada su materijali (poput vodiča „Kako postati klimatski heroj“ i serije video svedočenja) dostupni za upotrebu edukatorima i omladinskim grupama.
Link	https://www.wwfcee.org/what-we-do/youth%20empowerment/youth-in-the-fight-against-climate-change

Naziv najbolje prakse	Znanje za održiv razvoj
Zemlja	Srbija
Tip:	Program formalnog obrazovanja u srednjim školama
Godina implementacije (od 2020)	2021-2022
Kontekst	
<i>Opis početne situacije</i>	U formalnom obrazovanju u Srbiji, teme održivog razvoja su tradicionalno bile marginalizovane – često ograničene na teorijske sadržaje u nastavi geografije ili biologije. U srednjim školama je postojalo veoma malo

	prilika da učenici praktično primene znanje o ekologiji ili građanskom vaspitanju na stvarne lokalne probleme, a nastavnici nisu imali dovoljno resursa i podrške da integriraju održivi razvoj kroz praktičan pristup. Nacionalni konvent (koji prati proces evropskih integracija Srbije) identifikovao je nizak nivo angažovanja mladih u vezi sa Zelenom agendom EU na lokalnom nivou. Dakle, početni kontekst je bio taj da su školama bile potrebne smernice kako da povežu globalne ciljeve održivog razvoja (poput SDG-ova) sa lokalnim akcijama u zajednici.
<i>Potrebe</i>	Program je odgovorio na više potreba: (1) Nedostatak u kurikulumu – potreba da se srednje obrazovanje obogati konkretnim sadržajem i veštinama iz oblasti održivosti, u skladu sa SDG 4.7 (obrazovanje za održivi razvoj). (2) Podrška nastavnicima – potreba za obukom edukatora kako bi sa sigurnošću predavali koncepte održivog razvoja i nadgledali učeničke projekte. (3) Osnježivanje mladih – srednjoškolicima su bile potrebne prilike da se angažuju u pitanjima poput upravljanja otpadom, uštede energije ili biodiverziteta u sopstvenim zajednicama, kako bi učenje bilo relevantno i razvijalo građansku odgovornost. (4) Svest zajednice – lokalnim zajednicama je bila potrebna sveža perspektiva i inicijativa mladih kako bi se rešavali izazovi održivosti na manjem nivou. U suštini, program „Znanje za održivi razvoj“ je bio neophodan da bi se obrazovne ustanove povezale sa stvarnim rešavanjem ekoloških problema.
<i>Glavni ciljevi</i>	Glavni cilj ovog programa je da uključi obrazovanje za održivi razvoj u srednje škole u Srbiji kroz iskustveno učenje. Program ima za cilj da osposobi timove učenika i nastavnika znanjem o održivosti, a zatim im pomogne da realizuju male projekte koji odgovaraju na potrebe lokalne zajednice. Time se teži trajnoj integraciji tema održivosti u školske aktivnosti i kurikulum, kao i

	pokazivanju da čak i male inicijative koje vode mladi mogu doprineti dobrobiti zajednice i napretku Srbije u ostvarivanju ekoloških ciljeva. Drugi ključni cilj jeste stvaranje mreže model-škola koje demonstriraju dobre prakse u obrazovanju za održivi razvoj (ESD) i inspirišu druge.
<i>Adresirani izazovi</i>	Ova inicijativa se bavi izazovom kako efikasno uvesti održivi razvoj u formalno obrazovanje na način koji je usmeren ka akciji. Ona prevazilazi često teorijsku prirodu školskog učenja uvođenjem projektno zasnovanog učenja o održivosti. Takođe se suočava sa nedostatkom saradnje između obrazovnih institucija i civilnog društva/stručnjaka – Petnica i Nacionalni konvent deluju kao mostovi. Pored toga, inicijativa nastoji da prevaziđe izazov motivacije: i učenici i nastavnici mogu imati osećaj da su teme poput klimatskih promena ili reciklaže prevelike ili van njihovog domašaja – ovaj program im pokazuje dostupne ulazne tačke za lokalnu akciju. Konačno, rešava i izazov prevazilaženja jednokratnih „eko-aktivnosti“ u školama kroz izgradnju kontinuiteta (kroz obuke nastavnika i institucionalnu podršku) za kontinuirane napore u obrazovanju za održivi razvoj.
Opis najbolje prakse	
<i>Sadržaj</i>	Program „Znanje za održivi razvoj“ realizovan je u tri faze: najpre su u aprilu 2023. godine timovi učenika i nastavnika iz različitih škola boravili u Istraživačkoj stanici Petnica, gde su učestvovali u praktičnim radionicama o održivom razvoju, koje su obuhvatale teme poput klimatskih promena, korišćenja resursa i lokalnog aktivizma. Zatim su, po povratku u svoje škole, timovi identifikovali lokalne potrebe, osmislili male projekte održivosti i prijavili ih na konkurs koji je ocenjivao stručni žiri. Četiri porednička predloga su sredinom 2023. godine dobila po 1.000 evra – među njima „Zelena Šesta“ iz Beograda, usmeren na unapređenje ekoloških praksi škole, i „Re-Cycle“ iz Novog Pazara, fokusiran na ponovnu upotrebu

	materijala. Na kraju, krajem 2023. godine, pobjednički timovi su, uz podršku mentora, realizovali svoje planove – sadili drveće, postavljali sisteme za kompostiranje, organizovali događaje za podizanje svesti – dok su nastavnici ove projekte integrisali u školski život i izveštavali o postignutim rezultatima do kraja godine.
<i>Inovacija</i>	Ovaj program je inovativan u srpskom kontekstu iz više razloga. Prvo, on direktno povezuje formalno obrazovanje sa akcijama u zajednici – pristup koji se retko viđa u rigidnom školskom sistemu. Uvođenjem modela malih konkurentnih grantova za školske timove, program je stvorio novi podsticaj za škole da se proaktivno uključe u teme održivosti. Partnerstvo između Petnice (renomiranog centra za naučno obrazovanje) i Nacionalnog konventa o EU (tela usmerenog na javne politike) takođe je novo – ono kombinuje obrazovnu ekspertizu sa zagovaranjem politika, šaljući poruku da omladinski projekti u školama predstavljaju deo šireg procesa pristupanja Srbije EU i Zelene agende. Dodatno, fokus programa na osnaživanje nastavnika kao koordinatora predstavlja inovaciju jer stvara lokalne nosioce promena unutar škola, koji mogu nastaviti sa integracijom obrazovanja za održivi razvoj i nakon završetka projekta. Dodela početnih sredstava učeničkim projektima je takođe relativno jedinstvena i uvodi učenike u upravljanje projektima i budžetiranje u ranoj fazi obrazovanja. Sve u svemu, program predstavlja inovativan model mini grant šeme za škole, posvećen isključivo održivom razvoju.
<i>Šta se može preneti na druge kontekste</i>	Dizajn programa „Znanje za održivi razvoj” je veoma prenosiv na druge zemlje ili regione. Svaka obrazovna vlast ili koalicija nevladinih organizacija može replicirati ovaj trofazni model: obuka – takmičenje u projektima – implementacija. Program zahteva skromna finansijska sredstva (mali grantovi), a donosi visok nivo angažovanja, što ga čini atraktivnim i lako proširivim. Zapravo, program je realizovan u okviru projekta koji je

	podržala Ambasada Nemačke u Beogradu, što ukazuje na interesovanje da se koristi kao primer dobre prakse koji se može ponoviti ili proširiti. Učešće 15 škola iz svih regiona Srbije dodatno predstavlja šablon za geografsku ravnotežu koji druge zemlje mogu preuzeti. Materijali sa seminara u Petnici (nastavni program, prezentacije) i iskustva pilot-škola mogu služiti kao baza znanja za buduće verzije programa – u Srbiji postoji potencijal da se on pretvori u godišnji program sa novim školama svake godine. Ostale zemlje Zapadnog Balkana, koje takođe teže usklađivanju sa EU standardima u oblasti zaštite životne sredine, mogle bi usvojiti ovaj pristup kako bi uključile mlade u rešavanje lokalnih izazova održivosti.
Link	https://petnica.rs/konkurs-za-srednje-skole-znanje-za-odrzivi-razvoj

Izvori

Alleanza Italiana per lo Sviluppo Sostenibile [ASviS], (2024). Rapporto di Primavera 2024: Scenari per l'Italia al 2030 e al 2050. Le scelte da compiere ora per uno sviluppo sostenibile.

https://asvis.it/public/asvis2/files/Pubblicazioni/Rapporto_di_Primavera/Rapporto_ASviS_Primavera_2024_Scenari_Italia.pdf

Governo Italiano (n.d.). Italia Domani, il Piano Nazionale di Ripresa e Resilienza. <https://www.italiadomani.gov.it/content/sogei-ng/it/it/home.html>

Governo Italiano, (n.d.). Ministero dell'Ambiente e della sicurezza energetica. MISSIONE 2 (M2) Rivoluzione verde e transizione ecologica. <https://www.mase.gov.it/pagina/missione-2-m2-rivoluzione-verde-e-transizione-ecologica>

Governo Italiano, (n.d.). Ministero dell'Ambiente e della sicurezza energetica. Piano per la Transizione Ecologica. <https://www.mase.gov.it/pagina/piano-la-transizione-ecologica>

Istituto Nazionale di Statistica [Istat], (2024). Noi Italia 2024, Ambiente e agricoltura > Ambiente. <https://noi-italia.istat.it/pagina.php?id=3&categoria=2&action=show&L=0>

Governo Italiano, n.d. Il Ministro per le riforme istituzionali e la semplificazione normativa. La legge costituzionale in materia di tutela dell'ambiente. <https://www.riformeistituzionali.gov.it/it/la-legge-costituzionale-in-materia-di-tutela-dell-ambiente/>

Associazione Italiana Ambiente e Sicurezza [AIAS], 2022. Codice dell'ambiente. Norme in materia ambientale. <https://www.aias-sicurezza.it/codice-dell-ambiente-norme-in-materia-ambientale/s2fd98f6d>

Parlamento Italiano, n.d. Camera dei deputati. L'inserimento dei delitti contro l'ambiente nel codice penale (legge n. 68 del 2015). https://temi.camera.it/leg17/post/L_inserimento_dei_delitti_contro_l_ambiente_nel_codice_penale.html?tema=temi/nuovi_reati_d#:~:text=La%20legge%20n.152%20del%202006%20

Governo Italiano, n.d. Ministero dell'Ambiente e della sicurezza energetica. Competenze. <https://www.mase.gov.it/pagina/competenze>

Governo Italiano, n.d. Ministero dell'Ambiente e della sicurezza energetica. Enti controllati. <https://www.mase.gov.it/pagina/enti-controllati>

Governo Italiano, 22.06.2020. Ministero dell'Istruzione e del Merito. Decreto Ministeriale n.35 del 22 giugno 2020
<https://www.mim.gov.it/documents/20182/2432359/Decreto+Ministeriale+n.+35+del+22+giugno+2020.pdf/43fa37c6-ce8c-86fo-e3fd-2171b034652c?version=1.0&t=1593499141290>

Governo Italiano, 26.07.2023. Ministero dell'Istruzione e del Merito. Protocollo d'Intesa tra il Ministero dell'Istruzione e del Merito e l'Alleanza Italiana per lo Sviluppo Sostenibile.
https://www.mim.gov.it/documents/20182/7674391/m_pi.AOOGABMI.ATTI+del+Ministro%28R%29.0000018.26-07-2023.pdf/143ba5e4-0dcb-9c87-54be-c9188943541c?version=1.0&t=1690388906750

Ministero dell'Istruzione e del Merito. Educazione civica.
https://www.istruzione.it/educazione_civica/domandeerisposte.html

Ministero dell'Istruzione e del Merito. Rigenerazione Scuola.
<https://www.istruzione.it/ri-generazione-scuola/index.html>

Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana. LEGGE 13 luglio 2015, n. 107.
<https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2015/07/15/15G00122/s>

Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana. LEGGE 20 agosto 2019, n. 92.
<https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2019/08/21/19G00105/sg>

Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana. DECRETO LEGISLATIVO 8 novembre 2021, n. 196.
<https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2021/11/30/21G00210/sg>

BMU. (2021). Climate Action Plan 2050. Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety.
<https://www.bundesumweltministerium.de/>

Federal Agency for Nature Conservation. (2021). National Strategy on Biological Diversity.
<https://www.bfn.de/>

Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety. (2021). National Circular Economy Strategy.

<https://www.bundesumweltministerium.de/>

Federal Ministry of Education and Research. (2021). Education for Sustainable Development.

https://www.bmbf.de/DE/Home/home_node.html

Federal Network Agency. (2022). Renewable Energy Sources in Germany.

https://www.bundesnetzagentur.de/DE/Home/home_node.html

German Commission for UNESCO. (2021). Education for Sustainable Development.

<https://www.unesco.de/>

German Federal Government. (2020). The Energy Transition: A Guide to the German Energy Transition.

<https://www.bundesregierung.de/breg-de>

Ministry of Culture of Lower Saxony. (2021). Education for Sustainable Development (ESD) at public general and vocational schools.

<https://www.mk.niedersachsen.de/startseite/>

Block, S., Emerson, J. W., Esty, D. C., de Sherbinin, A., & Wendling, Z. A. (2024). *2024 Environmental Performance Index: Greece country profile*. Yale Centre for Environmental Law & Policy.

<https://epi.yale.edu/country/2024/GRC>

Hellenic Ministry of Environment and Energy. (n.d.). Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Retrieved April 16, 2025, from <https://ypen.gov.gr/>

The Green Tank. (2024). *Greece ranks 22nd in the Climate Change Performance Index – CCPI 2025*.

https://thegreentank.gr/en/2024/11/20/ccpi2025/?utm_source=chatgpt.com

To Vima. (2023). *Greece ranks poorly in 2023–2024 SDG performance report on Europe.*

https://www.tovima.com/society/greece-ranks-poorly-in-2023-2024-sdg-performance-report-on-europe/?utm_source=chatgpt.com

To Vima. (2024). *Greece: Highest Solar Share of Public Electricity Gen in 2023*.

<https://www.tovima.com/climate/greece-highest-solar-share-of-public-electricity-gen-in-2023/>

Yale Center for Environmental Law & Policy. (2024). *2024 Environmental Performance Index: Greece country profile*. <https://epi.yale.edu/country/2024/GRC>

Environmental Protection Agency of Serbia. (2023). Annual Report on Environmental Protection and Sustainability in Serbia. www.sepa.gov.rs

Ministry of Environmental Protection of Serbia. (2021). Law on Environmental Protection: Amendments and Revisions. www.ekologija.gov.rs

Tetra Pak. (2020). Eco Package Program: Raising Awareness and Recycling in Schools. www.tetrapak.com

Ministry of Education of Serbia. (2020). National Education Strategy until 2030. www.mpe.gov.rs

Provincial Secretariat for Energy, Vojvodina. (2022). Solar Energy in Schools – Pilot Project Results. www.vojvodina.gov.rs

UNESCO. (2021). Education for Sustainable Development: Guidelines for Action in Serbia. www.unesco.org

Serbia Science Festival. (2021). Green Zone: Showcasing Sustainable Innovations in Serbia. Retrieved from www.nauka.rs

Ministry of Environmental Protection of Serbia. (2021). Don't Litter. No Excuse! National Campaign Overview. Retrieved from www.ekologija.gov.rs

UPSPACE

Contact

www.upspace-project.eu

Project Coordinator

CESIE ETS
Via Roma 94
Palermo, Italy
Tel: +39 091 616 4224
cesie.org

Consortium partners

OŠ „Mihailo Petrović Alas“,
Beograd

**Co-funded by
the European Union**

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the Erasmus+ National Agency - INDIRE. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

UPSPACE - Upcycling and Regeneration of urban Space for green skills.
Ref. Number: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480
www.upspace-project.eu